

SLEKT OG DATA

MEDLEMSBLAD FOR SLEKT OG DATA

I ÅRGANG I 32 I NR. 4 I 2021 I

TEMA: **Livets
tilfeldigheter**

Gruvefunn

Kjærlighet

Emigrasjon

MEDLEMSBLAD

for Slekt og Data.
Utkommer med
4 nummer pr. år

ABONNEMENT

for bibliotek og liknende
institusjoner kan tegnes
for kr 550,- pr. år.

ANNONSER

Lina Bjelland Myrvoll

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

TLF.: 22 42 24 00

SLEKT OG DATA

POST/BESØKSADRESSE:

Øvre Slottsgate 2B,
0157 Oslo

TLF.: 22 42 24 00

www.slektogdata.no

REDAKTØR

Lina Bjelland Myrvoll

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

REDAKSJONSLEDER

Knut Søhrusbakken

E-POST:

redaksjonsleder@slektogdata.no

OPPLAG

8900

DESIGN OG LAYOUT

Morten Hernæs

07 Media

TRYKK

07 Media

07

TRYKT
I NORGE

NO - 1470

ISSN 0803-0510

SLEKT OG DATA

INNHold

LEDER

3 Tilfeldighetenes verdi

TEMA

LIVETS TILFELDIGHETER

4 Det tilfeldige
gruvefunnet

8 Eventyrerens
hemmelighet

12 Heltedåden med
tragisk utfall

16 Sykdom og kjærlighet
rammer tilfeldig

20 Wienerbarnet
som aldri reiste heim

24 Oldefars
siste seilas

28 Reddet av
forsinkelsen

31 Tantes nye
liv i Afrika

34 Kjærlighet
på de sju hav

38 Rett mann på rett
sted til rett tid

ORGANISASJONSSTOFF

42 En organisasjon
i medvind

44 Hvem er en typisk
slektsforsker?

FORSIDEN

Far og barn fotografert i 1942.

FOTO: FINN BERGAN / DEXTRA PHOTO

4

12

24

28

Tilfeldighetenes verdi

Det er ikke feil å si at livet er fullt av tilfeldigheter. Mange har nok opplevd situasjoner der hendelser skjer samtidig på en måte som ikke er planlagt eller forventet, og som gjerne kan få en avgjørende betydning i ettertid. «Hvordan hadde livet vært hvis jeg ikke hadde ...» er i så fall vanlig å tenke da.

Tenk på alle tilfeldighetene bakover i slektsleddene dine som har gjort deg til den du er i dag!

Selv opplevde mine oldeforeldre store uforutsette endringer i livet da riksvei 1 mellom Oslo og Svinesund gjennom Østfold skulle bli til Europavei (E6) i 1965. De fikk høre at huset, som de hadde bodd i siden 1912 og oppfostret fem barn, ville komme for nærme den nye veien som skulle bli utbygd.

De ønsket å beholde huset selv om en del av tomta ville bli benyttet til ny vei. Dessverre lot det seg ikke gjennomføre, men de fikk et nytt hus i erstatning. Mens arbeidet med både ny vei og nytt hus pågikk, bodde de i en liten ettroms arbeidsbrakke uten innlagt vann i rundt sju måneder, i en alder av 75 år.

Det nye huset var aldri som det de eide før, men de bodde der i mange år. Huset var i min familie frem til 2014, og selv er jeg vokst opp på nabotomten. Det var veldig spennende å finne igjen det som skjedde i avisene på Nasjonalbiblioteket.

I årets siste utgave av bladet kan du lese om andre medlemmer som har forfedre som ved en tilfeldighet fikk livet sitt endret. Hvilke kilder kom man over dette, og bød noen på overraskelser?

Dette er kjempegivende lesning, og jeg håper du blir inspirert til å forske på din egen slekt – at det har vært noen tilfeldigheter bakover i tid er nok ganske sikkert!

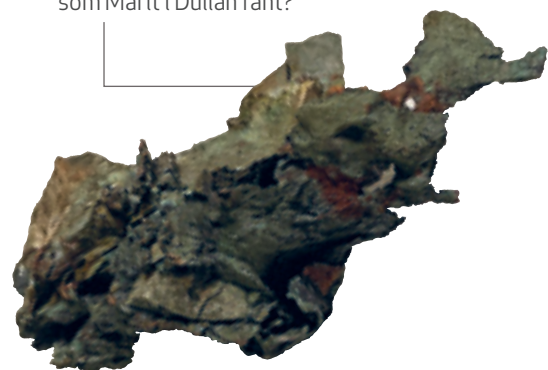

Heidi Ringrød

LEDER I SLEKT OG DATA

// Tenk på alle tilfeldighetene bakover i slektsleddene dine som har gjort deg til den du er i dag! //

Det tilfeldige gruvefunnet

En ung kvinne fra Kåfjord fikk livet sitt endret da hun ved en tilfeldighet oppdaget noen glitrende steiner på fjellet da hun var ute for å lete etter en bortkommen geit. Disse steinene var årsaken til at bygda ble det mest folkerike stedet i Finnmark på 1830-tallet.

■ HANNE IVERSEN

Historien handler om Margrethe Aslaksdatter, som var min bestemors tippoldemor. I kirkeboken for Talvik sogn finner vi at hun ble døpt 25. april i 1790.

Margrethe vokste opp på gården Storvik ytterst i Kåfjorden i dagens Alta. Ifølge folketellingen fra 1801 bodde hun her sammen med foreldrene og flere søsken. Faren Aslak var gårdbruker og fisker, og drev i tillegg med båtbygging ved siden av. Moren Inger passet barn og gård, mens Aslak var på havet.

19 år gammel gifter Margrethe seg med Peder Guttormsen fra Kåfjord. Bryllupet fant sted 11. juli 1809 i Talvik kirke. Margrethe og Peder bosatte seg på gården Dullan et stykke lenger inn i Kåfjorden, og sammen fikk de ni barn. Til daglig ble Margrethe kalt for «Marit i Dullan» eller «Guttorm-Marit» på folkemunne. Det er også slik jeg kjenner henne, som «Marit i Dullan».

Dersom du kjører gjennom Kåfjord den dag i dag, ser du tydelige rester etter gruvedrift ved Strømsnes like

Kåfjord kobberverk om vinteren i 1902/03. FOTO: OLMAR EGENÆS / VERDENSARVSENTER FOR BERGKUNST - ALTA MUSEUM

Litografi av kobberverket fra 1852. LITOGRAF: ARTHUR BERTRAND

ved Kåfjordbrua. Jeg har alltid vært klar over at familien min har hatt noe med gruvedriften i området å gjøre, men det var ikke før jeg begynte å undersøke historien om Marit at brikkene falt på plass.

«ALTEN COPPER MINES» BLE TIL

For å finne ut mer om gruvedriften i Kåfjord gjorde jeg et søk på Nasjonalbibliotekets nettside. Et søk på «kobberverket i Kåfjord» ga meg treff i 91 bøker, 99 aviser og 27 tidsskrifter. Ikke alle treffene var like relevante for det jeg lette etter, men noen av dem var svært informative.

I boken *Et imperium i miniatyr: Kopperverket i Kåfjord og samfunnet omkring* kunne jeg lese at det i 1826 ble etablert et gruveselskap på stedet av engelskmannen John Rice Crowe og skotten Henry Dick Woodfall. Boken forteller at Crowe kom til Hammerfest i 1819 som ambassadør for det britiske firmaet «Peter Pole & Co», et selskap som hadde som formål å undersøke handelssamarbeidet mellom Nord-Norge og Arkhangelsk i Russland. Crowe samarbeidet med Woodfall, som assisterte ham i mange år.

På denne tiden var interessen for gruvedrift i Norge stor. Etter at selskapet «Peter Pole & Co» gikk konkurs i 1825, bestemte Crowe og Woodfall seg for å reise rundt i Norge for å studere gruvedriftingen i de norske gruveene. Spesielt var de interessert i gruveene i Folldal i Østerdalen og Kongsberg.

Året i forveien hadde Crowe også blitt oppmerksom på en kobberforekomst i Kåfjord utenfor Alta. Han tok steinprøver med seg til England, hvor han fikk prøvene undersøkt. Der fikk han tak i gruveeksperten Joseph Michell, som ble med ham til Kåfjord for å undersøke

forholdene i fjellene. I Kåfjord fant de årer av kobber- og svovelkis, og noen av prøvene inneholdt så mye som 12–30 prosent kobber. Crowe overbeviste sine forretningsforbindelser i England om at kobberforekomstene i Kåfjord så lovende ut.

Etter dette ble det sendt ut en søknad til den norske regjeringen om bevilling til å starte kobberutvinning. Søknaden ble innvilget, men funnene viste seg å være mindre enn det Crowe hadde sett for seg at de skulle være. I boken *Nordkalottens første storindustri: Kobberverket i Kåfjord*, Alta fikk jeg bekreftet at det som en konsekvens av dette ble opprettet et gruveselskap på stedet i 1826 som fikk navnet «Alten Copper Mines».

OPPDAGELSEN PÅ FJELLET

Folketellingen fra 1825 viser at det på denne tiden bodde 41 personer i Kåfjord, blant dem Marit og Peder. 23. januar dette året kom deres sjette barn til verden, en velskapt gutt som fikk navnet Henrik. Marit var på dette tidspunktet omkring 35 år gammel, og familien holdt fortsatt til på gården Dullan.

En dag skjedde det noe som skulle vise seg å snu opp ned på hverdagen til familien. I boken *Nordkalottens første storindustri: kobberverket i Kåfjord, Alta* leste jeg historien om da Marit en dag var på fjellet over Strømsnes for å lete etter ei geit som hadde gått seg bort.

Marit var opptatt med å speide etter og lokke på geita, da hun plutselig skled på den våte mosen. Da hun kikket ned på bakken, kunne hun se flere steiner med en grønnaktig farge som skinte mot henne. Hun plukket opp steinene og tok godt vare på dem.

I en artikkel publisert i *Altaposten* i 2020 kunne jeg

Kåfjord kobberverk ble startet i 1826 for å utdrive kobber fra grunnen i Kåfjord i Alta.

FOTO: UKJENT / VERDENSARVSENTER FOR BERGKUNST – ALTA MUSEUM

lese at Marit bandt hodetørkleet sitt til en bjørk i nærheten, slik at hun kunne finne tilbake til det samme stedet på et senere tidspunkt. Peder hadde på denne tiden begynt å jobbe som dagarbeider og «kjørekarl» (person som skysser folk eller gjenstander rundt med hest og vogn) for kobberverket i Kåfjord. Han hadde sett slike steiner før, og innså derfor at steinene kunne ha stor verdi.

OVERDRO FUNNRETTIGHETENE

Hva skjedde så videre med steinene som Marit fant på fjellet? I boken *Et imperium i miniatyr: Kopperverket i Kåfjord og samfunnet omkring* fant jeg ut at Peder hadde oppfordret Marit til å ta steinene med til kjøpmann Wilhelm Henrik Klerck i Bossekop. Klerck kjente godt til Crowe og Woodfall, og involverte dem raskt.

Steinene som Marit fant i fjellet viste seg å være kobberkis, og det ble satt i gang undersøkelser av fjellgrunnen. Den 17. mai 1827 underskrev Marit og Peder et dokument som overdro funnrettighetene til Crowe og hans gruveselskap for den nette summen av 50 våger russisk rugmel. Dette tilsvarer i dagens målform cirka 875 kilo mel. Storgruva, også kalt «Maritgruva», skulle vise seg å bli den viktigste og sikreste av gruvene i hele kobberverkets historie.

STOR INNFLYTTING

Funnet som Marit gjorde ble revolusjonerende for det lille fjordsamfunnet – det viste seg nemlig å være rikelig med malm i fjellgrunnen. Ifølge boken *Nordkalottens første storindustri: Kobberverket i Kåfjord*, Alta bodde det mot slutten av 1830-årene nærmere 1000 mennesker i Kåfjord. Bygda hadde nå blitt til det mest folkerike stedet i Finnmark, med flere innbyggere enn de tre byene Hammerfest, Vardø og Vadsø til sammen.

I en avisartikkel publisert i *Ruijan Kaiku* leste jeg at årsaken til den store befolkningsøkningen var at mange hadde kommet fra Sør-Norge, Finland og Nord-Sverige til Kåfjord for å arbeide i gruvene. I tillegg ble det bygget bolighus, skole og kirke i området. Av alle bygningene som var tilknyttet kobberverket, er det i dag bare Kåfjord kirke fra 1837 som står igjen etter kobberverkets storhetstid.

DRO NYTTE AV FUNNET

Hva skjedde med Marit senere i livet? Vi finner henne igjen i folketellingen for Alta i 1865. Hun er nå 75 år gammel, og har blitt enke etter at ektemannen Peder døde i november 1861. Hun er fremdeles bosatt på gården Dullan sammen med sønnen Anders og svigerdatteren Susanna. På gården har de ei ku, fire sauer og fire

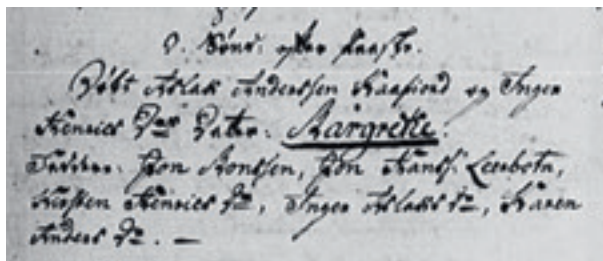

Minnesmerket utenfor Kåfjord kirke til minne om de som døde under kobberverkets tid. Marit i Dullan er nevnt på minnesmerket.

FOTO: PRIVAT

Dåpsopptegnelsen til Margrethe Aslaksdatter.

FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Marit og familien på gården Dullan i 1865. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Marit Aslaksdatter	45
Anders Aslaksdatter	45
Sissanna Aslaksdatter	143
Aslak Aslaksdatter	15
Johannes Aslaksdatter	15
Peter Aslaksdatter	1
Anne Aslaksdatter	5
Anders Aslaksdatter	2

geiter – i tillegg har de en årsavling bestående av en og en halv tønne med settepoteter.

I tellingen står det også at Marit mottar et «aarlig Bidrag af Værkets Kassefond». Det var trolig ikke snakk om den store summen, men det er nærliggende å tro at det likevel bidro til familiens samlede inntekt.

HAVNET PÅ MINNESMERKE

Min farmors tippoldemor Margrethe Aslaksdatter gikk ut av tiden 27. januar i 1867, ifølge kirkeboken på grunn av «alderdomssvaghed». Hun ble begravet ved Kåfjord kirke 24. februar samme år. I en artikkel i *Altaposten* fra 2011 leste jeg at det i løpet av de 65 årene som kobberverket hadde vært i drift, ikke hadde vært en eneste dag verket hadde stått stille. Den dagen Marit ble gravlagt, stoppet likevel all virksomhet opp til ære for henne.

Marit ble gravlagt blant de navnløse på kirkegården ved Kåfjord kirke. Rundt 1400 mennesker som døde under verkets tid ble gravlagt i navnløse graver. For noen år siden ble det satt opp et minnesmerke på kirkegården til minne om alle de som døde under kobberverkets tid. På plaketten er også Marit i Dullan nevnt, «der opfandt Kaafjords gruber».

Funnet hun gjorde i fjellet en sensommerdag på begynnelsen av 1800-tallet ble aldri glemt, og hun fikk

mye av æren for bygdas fremvekst. Minnemonumentene som er satt opp utenfor kirken er laget av slaggstein som stammer fra gruvene.

Jeg har flere ganger besøkt det som er igjen av restene etter kobberverket. For meg føles det som en del av familiearven min ligger oppe i fjellsiden over Strømsnes. Det er vanskelig å tro at det var på dette stedet at Nordkalottens første storindustri lå for nærmere 200 år siden. Jeg tenker ofte på Marit når jeg kjører forbi, og hvordan hun ved en tilfeldighet endret et helt samfunn i sin samtid.

KILDER

- Abrahamsen, A.K.H. *Nordkalottens første storindustri: Kobberverket i Kåfjord, Alta* (s. 2–10). 1997.
- Altapostens markedsavdeling. «Marit skapte eventyr i Kåfjord». *Altaposten* (s. 18–19). 31.01.2020.
- Knudsen, A.M. «Nordkalottens første storindustri». *Ruijan Kaiku* (s. 10–11). 13.12.1996.
- Nielsen, J.P. *Et imperium i miniatyr: Kopperverket i Kåfjord og samfunnet omkring* (s. 7–25). 1996.
- RA, Folketelling 1801 for 2012P Alta Talvik prestegjeld, 1801, s. 372b–373a.
- RA, Folketellingen 1825, bind 19: Finnmarken amt, 1825, s. 136.
- RA, Folketelling 1865 for 2012P Alta prestegjeld, 1865, s. 73.
- SATØ, Alta sokneprestkontor, H/Hb/L0002.klokk: Klokkerbok nr. 2, 1856–1880, s. 218.
- SATØ, Alta sokneprestkontor, H/Ha/L0004.kirke: Ministerialbok nr. 4, 1858–1880, s. 218.
- SATØ, Talvik sokneprestkontor, H/Ha/L0005.kirke: Ministerialbok nr. 5, 1772–1798, s. 262–263.
- SATØ, Talvik sokneprestkontor, H/Ha/L0006.kirke: Ministerialbok nr. 6, 1799–1812, s. 169.
- SATØ, Talvik sokneprestkontor, H/Ha/L0008.kirke: Ministerialbok nr. 8, 1821–1837, s. 56–57.
- Steine, J.E. «Hedrer de navnløse». *Altaposten* (s. 17). 23.07.2011.

Eventyrerens hemmelighet

«Nei, nu skal jeg ut og leve livet» skal min grand-onkel Nils Johan Telle ha sagt til sin tremenning før han forlot kone og barn i Norge for siste gang i 1936. 21 år senere ble det oppdaget en notis i avisen, som overrasket alle i familien.

■ TORE NORDVIK

De møttes tilfeldig i Bergen, Johannes og Nils Telle. De var tremenninger, og fra samme plass – Telle i Telavåg på Sotra utenfor Bergen. Begge var sjømenn, men da de møttes hadde Johannes Håkonsen tjenestegjort i marinen, mens Nils Johan Lauritsen ikke hadde vært til sjøs på noen år, men heller hjemme med familien. Nils var litt eldre, men de var likevel godt kjente.

Bergen var møtestedet, opportunistenes by. Kontakt med omverdenen. Ganske så forskjellig fra landsbygda, hvor det gikk i gårdsbruk, odel og arv.

Nils Johan Telle i Australia, rundt 1943. FOTO: UKJENT

Notisen i Adresseavisen 17. august 1957. FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

Verken Johannes eller Nils var eldst i sine respektive søskenflokker, så de visste fra barnsben av at de ikke fikk eiendom til odel. Levebrødet måtte skaffes et annet sted. Det gode var at mulighetene var der. Hyre på båt, så tidlig som mulig. Det hjalp godt med bekjente.

SJØFARTSRULL-MYSTERIUM

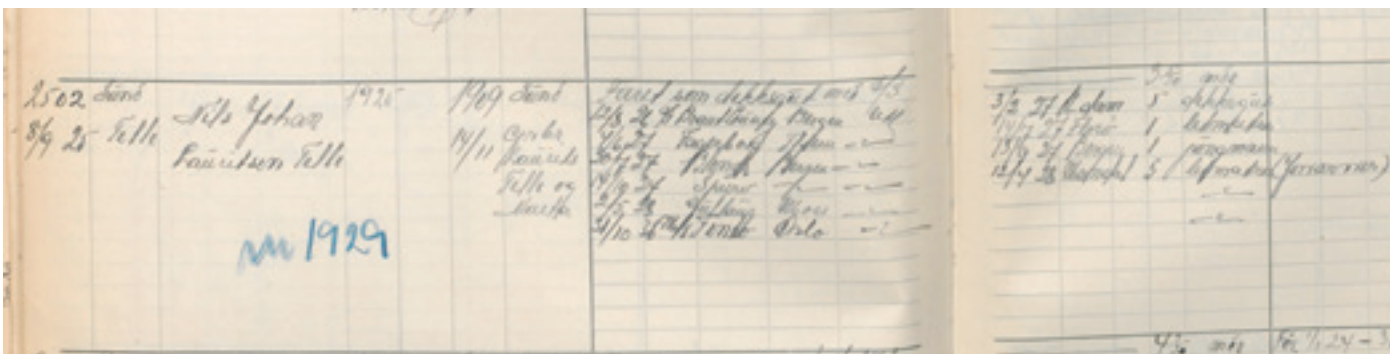
Nils mønstret 8. september 1925 på som dekksgutt på en båt hvis navn er uteglemt i sjøfartsrullene for perioden 1919–1948. Det var året etter at han var konfirmert. Han var til sjøs i godt og vel tre måneder. Dette ga nok mersmak, for i perioden 1926–1928 reiste han utenriksfart, før han 2. mai 1928 mønstret på D/S Gullaug i Moss. Det interessante er at det ikke finnes en dato på når han mønstret av – det mest sannsynlige er derfor at han hoppet av og fant seg en ny båt eller annet arbeid.

I samme protokoll er Nils mønstret på M/S Tonto i Oslo 31. oktober 1936 som lettmatros. Igjen er det ikke notert når han mønstret av, så historien har gjentatt seg. Her er det store hull. Hvor var Nils i perioden 1928–1936, og hva skjedde med ham etter at han mønstret på M/S Tonto i Oslo i 1936?

ØNSKET Å LEVE LIVET

Nils Johan ble født 14. november 1909 på gården Telle som ligger i Telavåg i daværende Sund prestegjeld, senere Sund kommune på Sotra, og i dag Øygarden kommune i Vestland fylke.

Han var en yngre bror av min morfar, begge sønner av Laurits og Martha Telle. De to fikk en avgjørende

Nils Johan i mønstringsprotokollen. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

rolle i det som ble kjent som Telavågtragedien under andre verdenskrig, hvor hele bygden ble utslettet og innbyggerne internert eller sendt til tyske konsentrasjonsleirer.

Det var mange fra Telavåg som reiste til sjøs, og man regner med at 50 unge deltok til havs i krigsårene. En av dem var Johannes Håkonsen Telle, født i 1915 som sønn av Håkon og Mathilde Telle. Tredje yngst i en søskenflokk på fire gutter. Ingen odel, slik at havet ble levebrødet.

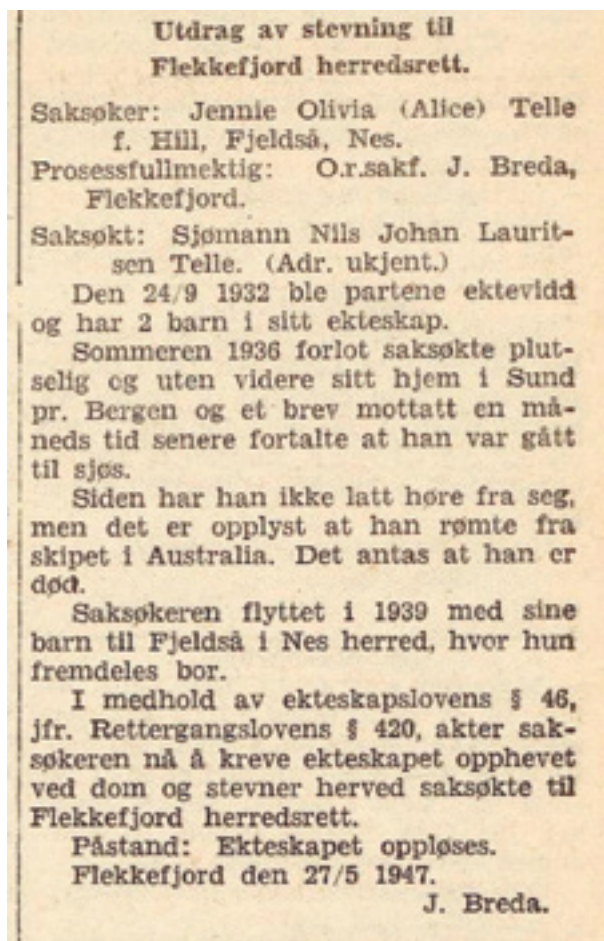
I senere år ble han laksefisker, og hadde åpent hus hvor ungdommer kunne komme og gå som de ville. Tilfeldigvis spurte jeg ham om Nils, og ganske så interessant var det at han hadde møtt Nils i Bergen tidlig i oktober 1936. De ble enige om å ta seg en fest. Johannes hadde et forslag for neste dag, som var å reise ut til Telavåg for å besøke familiene. Dette synes ikke Nils var en god ide: «Nei, nu skal jeg ut og leve livet» var hans kommentar, etter det Johannes erindret.

Hva som skjedde videre er ikke godt å vite, men som kjent mønstret han på i Oslo senere samme måned, og det var siste gang Nils oppholdt seg i Norge.

REISTE FRA KONE OG BARN

I Telavåg satt hans kone Jennie og deres to små sønner, Kenneth og Aage. Jennie var født i Passaic i New Jersey, og bodde i Amerika mesteparten av livet. I 1911 var hun med foreldrene og den yngre søsteren Anna May (Annie) for første gang i Norge, der både Jennie og Annie ble døpt i Flekkefjord kirke. Noen år senere skilte foreldrene seg, og moren flyttet tilbake til Fjeldså i Nes herred utenfor Flekkefjord. Jennie og Nils møttes trolig på en tilstelning i New York, og hun skal ha blitt sjarmert av hans sangtalent.

Dette fortalte Borgny, Jennie sin yngre søster, da jeg besøkte henne i 2006. I 1931 ble Kenneth Lambert født, trolig i Hoboken i New Jersey, og ikke lenge etter bestemte de seg for å reise til Norge. Nils og Jennie ble gift 24. september 1932, og året etter kom sønnen Peter

Utdrag fra stevning mot Nils Johan Telle i Norsk Lysingsblad 12. juni 1947. FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

Aage til verden. Alt lå til rette for et tradisjonelt familieliv i Norge eller Amerika. Men ute fristet verden, og Nils hadde andre planer.

I 1936 forsvant han, og kun én gang, trolig like etter, ga han livstegn fra seg. Gjennom andre fikk Jennie vite

Serial No. MEMORIAL TO MISSING. PANEL NO. 9 SYDNEY WAR GRAVES RECORD CARD THE SYDNEY MEMORIAL M.A.

CEMENTERY LOST AT SEA. BODY NOT RECOVERED. BASS STRAIT. BADGE Australian Merchant Navy. No. RANK A.B.

PLOT GIVEN NAME Nils Johan. SURNAME TELLE. COUNTRY OF ORIGIN UNIT Merchant Navy. AGE DATE OF DEATH 25.10.43. RELIGIOUS EMBLEM PERSONAL INSCRIPTION

NEXT OF KIN previous address of deceased was:- 194 Princess Street, PORT MELBOURNE, VIC.

National Archives of Australia NAA: A8231.36

Nils Johan i War Graves Record Card.

FAKSIMILE: NATIONAL ARCHIVES OF AUSTRALIA

Det første brev
fra Elisabeth til Olga
i Australia. FOTO: PRIVAT

Marine Eigerøy, 2. september 1957.

Dear Mrs. O. McLeod,

From a norwegian newspaper I have seen that You are searching the relations to the children of Nils Johan Telle. Here is some informations about the family. The grandfather and grandfather of the children are in writing recent still living, and are respectively 77 and 81 years of age. All the brothers and sisters of Nils are still living except his eldest sister, Minna who died in 1937, and his eldest brother Lars who was killed by the Germans during the war. There are a lot of nephews and nieces, together 19. This letter is from Nils' sister Elisabeth, who is married the same man as Minna was. It is Elisabeths son, Edward, who is trying to write this letter in English to You. We are interested to know all about the children, and why we first hear from You now, so many years after the death of Nils. We have earlier tried to contact Nils

at han rømte fra skipet i Australia, og i en stevning frem-satt 9. juni 1947 i *Bergens Tidende* og 12. juni i *Norsk Lysingsblad*, ble det antatt at han var død.

Jennie flyttet med Kenneth og Aage til Fjeldså i 1939, og unngikk dermed represaliene befolkningen i Telavåg ble utsatt for i 1942. Etter krigen oppholdt de seg en kort periode i Telavåg før de i februar 1948 utvandret via København til Amerika.

De bosatte seg på forskjellige steder, før de endte opp i Klamath Falls i Oregon. Samme år som Jennie kom til Amerika, ble hun gift med Ole Hansen Walbeck – også en norsk-amerikaner, og etter sigende, en som Jennie hadde hatt et nært forhold til før hun ble kjent med Nils. De fikk et langt ekteskap, men ingen barn.

OVERRASKENDE AVISNOTIS

En skulle tro at gåten om Nils skulle forbli ukjent for familien i Norge. Men: 17. august i 1957 var det en notis i *Adresseavisen* som en fyrvokter på Trøndelagskysten tilfeldigvis blir oppmerksom på. Der sto det at tre australske barn søker etter sine trønderske slektninger. De bor i Victoria, og en kvinne som kaller seg O. McLeod lurer på om noen kjenner en familie Telle: «Her i byen har vi tre barn, Johan 17, Melinda 15 og Nils 14 år, som er barn av Johan Laurits Telle som hadde sitt hjem her i Victoria, men omkom på sjøen i 1944».

Videre får man vite at han hadde seilt mange år til sjøs, at hans mor het Martha Telle, samt at en av brødrene skulle være fyrvokter og en annen deltok i krigen. Fyrvokteren på Trøndelagskysten kjente til en Telle, nemlig Viggo Telle, som var fyrvokter på Eigerøy fyr utenfor Eigersund i Rogaland.

Han tok kontakt og spurte om Viggo kjente til Johan Telle. Det gjorde han, for han var gift med Nils Johan sin søster! Elisabeth var en sju år yngre søster av Nils

Johan, og ble nok ganske overrasket da hun fikk vite at broren hadde fått tre barn i Australia. Dessuten fikk de bekreftet antagelsen om at han var død, selv om året var 1943 og ikke 1944.

OPPRETTET BREVKONTAKT

Men hvem kunne svare på engelsk? Heldigvis hadde Elisabeth sin eldste sønn kjennskap til språket. Hun sendte et brev datert 2. september 1957 til Mrs. O. McLeod i Australia. Der trakk hun frem at barnas 71 og 81 år gamle besteforeldre fremdeles levde, det samme gjorde alle unntatt to av Nils sine søsken – Minna som døde i 1935 og Lars som ble drept av tyskerne under krigen. I tillegg er det i alt 19 nevøer og nieser. Elisabeth påpeker også at hun er søsteren til Nils, og at hun henviser til notisen i avisen. Avslutningsvis poengterer hun at:

«Vi er interessert i å vite alt om barna, og hvorfor vi først hører fra deg nå, så mange år etter Nils sin død. Vi har tidligere forsøkt å kontakte Nils gjennom Frelsesarmeen i Australia, uten resultat. Skriv til oss: Fru Elisabeth Telle, Nordre Eigerøy Norge. Og så vil vi introdusere mer om barnas relasjoner, fordi de ikke kan skrive engelsk selv. Med vennlig hilsen, og en spesiell takk til deg for informasjonen om barna. Vi håper å høre fra deg snarest. Med vennlig hilsen Elisabeth Telle.»

Senere sendte for øvrig også Martha, Nils sin mor, et brev til Australia, for å blant annet vite mer om sine tre nye barnebarn.

Kontakten ble opprettet mellom Norge og Australia, og de tre barna i Victoria, som var Johan, Minna (ikke Melinda som det sto i avisen) og Nils, fikk vite at de hadde besteforeldre som fortsatt levde i Norge, samt en stor slekt. Og hvem var denne Mrs. O. McLeod? Jo, barnas mor, Olga, som først var i et forhold med Nils før hun giftet seg med en McLeod.

Yohan,
Minda
og Olga
i januar
1942.

FOTO: UKJENT

SKJULTE SITT OPPHAV

Men hva skjedde egentlig med Nils? En henvendelse til australske arkiver ga mer informasjon. Det viste seg at han ble gift 10. september 1937 i Williamstown i Australia med Beryl Edith Seagrim, født 1919.

Vielsesattesten kan muligens gi oss svar på hvorfor Olga trodde Nils var fra Trøndelag, for som fødselssted har Nils oppgitt Trojhein Norway! Det kan tyde på at Nils virkelig ville skjule sitt opphav, men at vi har å gjøre med samme person er utvilsomt. Hans foreldre oppgir han som Lauritsen Telle og Marta Malene Hallvards.

Men Nils og Beryl var ikke gift lenge, for i 1939 søkte hun å bli australsk igjen, siden hun ble norsk i ekteskapet med Nils. Deretter møtte Nils nevnte Olga Phillips, og 28. september 1940 ble de foreldre til Johan, eller Yohan Nils. Senere kom Minda Haldis til verden i 1941, og til slutt Nils Lauriston i 1943.

OMKOM PÅ SJØEN

To måneder før yngstemann Nils ble født, inntraff en tragisk ulykke i Bass-stredet mellom Australia og Tasmania. I en avisartikkel i *The Sun* utgitt i Melbourne torsdag 28. oktober 1943, blir det gitt flere opplysninger om hva som skjedde med Nils Johan Telle tre dager tidligere:

«Lekter og taubåt forliste, tre druknet. Tretten reddet. Kastet uti iskaldt hav da en lekter som tilhørte Allied Works Council (selskap som drev med militære konstruksjoner i Australia un-

der andre verdenskrig) gikk under, da den ble tauet av en taubåt som tilhørte Marinen tidlig tirsdag morgen. Tre menn druknet: J. Telle, Prince Street, Port Melbourne (...).»

I den australske oversikten over krigsgraver (War Graves Record Card) får vi vite at Nils ikke ble gjenfunnet, da det står oppført «forsvunnet på sjøen. Kropp ikke identifisert. Først mange år senere ble N.J. Telle inngravert på et minnesmerke i Canberra over personer som hadde mistet livet under krigen i den australske handelsflåten. Disse kildene er tilgjengelig via naa.gov.au.

MANGE ETTERKOMMERE

Nils omkom samme måned som hans eldre bror, Lars, ble henrettet på Trandum, nord for Oslo. Mange år skulle gå før familiene fikk vite hva som skjedde med sine nærmeste. Dessverre ble det aldri til at barna i Australia fikk møte sine besteforeldre, da Laurits døde i 1967 og Martha i 1981. Men til Norge kom Minda og Nils i 1998.

Jennie Walbeck døde senere samme år, mens Olga levde til 2003. Hennes sønn, Yohan Nils Telle, døde i 2006. Kenneth og Aage besøkte Norge i 2009. Peter Aage, Minda og Nils lever fortsatt, mens Kenneth døde i 2016.

Etter Nils Johan Telle er det i skrivende stund registrert 73 etterkommere fordelt på tre kontinenter, som tilfeldigvis fikk vite om hverandre takket være fyrvokteren på Trondelagskysten, som oppdaget avisnotisen fra Australia i 1957. ■ ■

Heltesdåden med tragisk utfall

Ida Evelyn Valborg Wold var bare ni år gammel da hun ble drept av toget. Halvbroren Herman ble så hardt skadet at ingen trodde han ville overleve. Livet til familien i Nord-Dakota i USA ble snudd på hodet i løpet av sekunder.

■ KJETIL HØSØIEN

Idas mor, Elianna, ble gift to ganger. Den første ektemannen, Peter Vold, døde av tuberkulose. Han var faren til Ida. Ramo Dzubur, den andre ektemannen, var faren til Herman.

Elianna var midt i alle mødres frykt her i livet; tap av både forsørger og barn i et fremmed og ukjent land.

FRA NORGE TIL USA

Elianna Andersdatter Høsøien ble født 23. april 1888 på gården Høsøien nordre, i den gang Tolga kommune (grenda ble innlemmet i Røros kommune i 1917). Hun vokste opp på en gård der jordene hadde blitt delt i to av den nye jernbanen som brøytet seg vei i 1875.

Adolph, Ida og Elianna Wold. Ruth sitter foran. EIER: KYRA BARTH

Jernbanen ga likevel den gang, og senere også, nødvendig livsbetingelse for de fleste som bodde i den lille grenda Høsøien. To av brødrene hennes (Ole ble igjen i Norge og Martinus dro senere til USA) og begge ektemennene tok seg jobb ved jernbanen. Flere nevøer havnet senere i samme yrke.

Peter Pedersen Vold ble født på Røros, på Tufta i hus nr. 107, 7. august 1881. Ifølge folketellingen fra 1900 jobbet han i smeltehytta ved kobberverket på Røros. I hytta var han vaskarryss, som vil si at han sorterte malmen fra gråstein.

I immigrasjonsprotokollen står det at det var Eliannas venn Ole Ellefsen Wintervold som betalte reisen hennes til USA, og at hun skulle til Red Wing i Minnesota. Wintervold var gift med Peters søster Karen Johanna Vold i samme by.

Elianna og Peter Wold giftet seg 24. mai 1909 i Heritage i Custer County i Montana.

I Amerika forenklet hun senere navnet til Anna, og Peter hadde av samme grunn endret etternavnet til Wold. Etter hvert fikk de også flere barn, og familien flyttet senere til Sawyer i Nord-Dakota.

FAMILIEN OPPLØSES

Flere tragedier rammet familien i denne byen: Familienfar Peter Wold døde av tuber-

EIER: KYRA BARTH

Ni år gamle Ida og to år gamle Herman opplevde marerittet da de ble truffet av et passasjertog i full fart. FOTO: PETER VAHLERSVIK

kulose i 1917, datteren Ruth Agnes Wold ble adoptert bort i 1920/21 og i 1927 dør også sønnen Adolph Wold av tuberkulose. For ikke å glemme den tragiske skjebnen til datteren Ida, som ønsket å redde livet til halvbroren sin.

Ulykken fant sted 4. august 1922. Idas avdøde far jobbet tidligere ved jernbanen på banestrekningen som gikk forbi hjembyen deres, Sawyer. Strekningen tilhørte jernbaneselskapet Minneapolis, St. Paul and Sault Ste. Marie Railroad, vanligvis kalt Soo Line. Da Peter visste at han kom til å dø, ba han en av arbeidskameratene om å ta vare på Elianna og barna. Dette bekreftes av Texas-boende Kyra Barth Barsi, som er barnebarnet til Ruth.

Arbeidskameraten het egentlig Ramo Dzubur, men i fortvilelse over at han ikke kunne engelsk, kalte han seg lenge for Charlie Bosich og/eller Charles Basich. Blant Kyras mor og bestemor kalte de ham for øvrig for Charlie Bosich.

DEN SKJEBNESVANGRE ULYKKEN

Idas heldedåd ble meget detaljert beskrevet i Nord-Dakotas aviser i tiden etter ulykken, både når det gjaldt selve hendelsesforløpet og ettervirkningene. Avisene

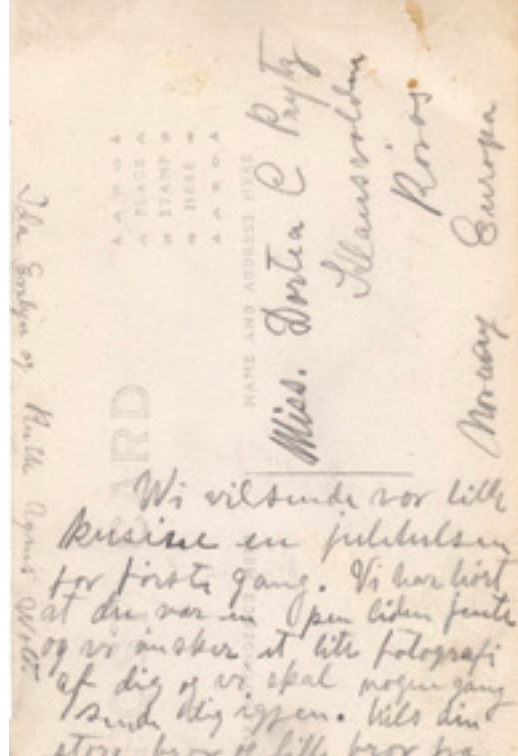

Flere aviser skrev om ulykken, deriblant *The Ward County Independent*.

FAKSIMILE: THE WARD COUNTY INDEPENDENT

Ramo Dzubur med Herman på fanget.
EIER: MARY LOU DOMAGALSK

Fremsiden av postkortet fra Sawyer i 1915, som var fra Ida og Ruth til min farmor Dorthea.

Jernbanestasjonen der familien Dzubur bodde, er avmerket. Til høyre er baksiden av samme postkort. EIER: PRIVAT

laget sine egne versjoner på grunnlag av stoff fra nyhetsbyrået Associated Press. Det lever ikke lenger noen tidsvitner til hendelsen, så historien er i stor grad hentet fra avisene. Her kommer et utdrag fra avisartiklene.

Det var den første fredagen i august. To år gamle Herman hadde hatt fødselsdag dagen før, og kjøpte seg derfor en pose drops i Sawyer. Som vanlig skulle han møte faren Ramo når han kom hjem fra jobb. I ventetiden lekte han på jernbanesporet.

Ramo var baneformann og jobbet et stykke unna langs jernbanesporet. Han skulle reise hjem med en hånddrevet dresin, og Herman pleide å løpe ham i møte for å få sitte på den siste delen hjem til jernbanestasjonen, der familien bodde.

Herman stavret seg oppover på jernbanesporet mot vognskjulet akkurat da Soo-linjens passasjertog kom rundt kurven mot stasjonen. Dette oppdaget den ni år gamle halvsøsteren hans, Ida. Hun løp derfor det hun maktet mot Herman for å redde livet hans.

Ida løftet ham opp i armene sine og klarte å slenge halvbroren ut av sporet, men begge ble truffet av plogen foran på lokomotivet. De ble kastet to til tre meter opp i lufta, og da Ida landet traff hun en skinne på sidesporet.

Hjelpen kom umiddelbart, og passasjerene som sto på stasjonen og ventet på toget, ble også hjelpeløst vitne til hendelsen. Både Ida og Herman var oppkuttet og blødende. Jenta lå der livløs – hun ble drept momentant, både hodet og kroppen ble knust.

Den lille gutten hadde pådratt seg brudd i skallen, i det ene beinet og i en av hoftene. Han ble fraktet til et sykehus, og i flere dager var man redd for at han ikke kom til å klare seg.

RØRENDE BEGRAVELSE

I avisene sto det også mye om begravelsen. Det ble skrevet at folk fra flere miles omkrets hadde samlet seg i kirken i Sawyer, deriblant venninner og voksne venner av familien. Seremonien hadde et av de største oppmøtene som noen gang hadde vært på en begravelse i kirken.

Seks små piker kledd i hvitt la ned en blomst hver på kisten hennes. De bar kisten som inneholdt den lille kroppen til graven – der ble hun lagt ved siden av graven til faren, som døde tre år tidligere. Ved graven lovprieste pastoren Idas væremåte og dåden den lille heltinnen hadde utført.

HERMAN KVIKNET TIL

Men hvordan gikk det med toåringen Herman? Han måtte fraktes til et annet sykehus enn dit han først ble sendt til, for å se om de kunne hjelpe ham. Det var faren Ramo som fikk Herman over til sykehuset i Minot med hjelp av den hånddrevne dresinen, en distanse på 25 kilometer.

I Minot brøt de beina hans på plass, pleiet hodeskaden, og sa at det ikke var noe mer de kunne gjøre enn å be. Men det gikk bra! Dette fortalte Mary Lou Domagalski, Hermans datter, til meg i forbindelse med denne artikkelen om ettervirkningene av ulykken. Avisene fulgte dessuten også med på hvordan det gikk med Herman på sykehuset.

Datteren utdyper videre at legene også ønsket å bryte beina i kjeven hans på plass, da den ikke virket helt som den skulle. Dette ønsket ikke faren Ramo at de skulle gjøre. Det gikk fint å leve med kjeven ute av stilling, men den måtte brukes på riktig måte – i tillegg ville det medføre smerter.

Ruth og Herman på Norgesbesøk hos mine beste-foreldre i 1988. F.v. Betty Dzubur, Dorthea Høsøien, Ruth (Wold) Ruffridge, Herman Dzubur og Einar Høsøien.

FOTO: PRIVAT

Videre forteller hun at barna hans ofte pleide å erte faren med at han måtte spise maiskolbene opp ned fordi han brukte underkjeven. Han hadde dessuten en unormal gange på grunn av beinet, og Herman snakket aldri om ulykken i voksen alder. Senere ble han bedriftseier i jernindustrien, og gjorde det bra der.

FLERE NORGESBESØK

Elianna og Ramo bodde i Nord-Dakota til de ble pensjonister, da de på sine eldre dager flyttet til California. Datteren Ruth ble adoptert av Ole Berg og hans kone Amelia Andersdatter Knapstad Berg, andre generasjonsinnvandrere fra Decorah i Iowa.

Ruth giftet seg med Arlin Ruffridge og fikk flere barn. Hun var på Norgesbesøk i 1988 og besøkte blant annet Høsøien-grenda og mine besteforeldre.

Herman Dzubur giftet seg etter hvert med Betty (Elizabeth) Glarum, og de fikk også flere barn, deriblant nevnte Mary Lou Domagalski. Han var også ofte på besøk til Norge, blant annet med Ruth i 1988. Han døde 17. mai 1991 i Modesto i California.

BRIKKER FALT PÅ PLESS

Du lurer kanskje på hvilken relasjon jeg har til de involverte i historien? Jo, det har seg slik at Elianna var halv-søster til min oldefar, Ole Andersen Høsøien. Hennes barn var altså søskenbarn til min farmor, Dorthea. Ida og Ruth sendte blant annet et postkort til farmor, skrevet rundt 1915/16. Postkortet fant jeg i en perm etter mine besteforeldre, og da hadde jeg allerede kjennskap til ulykken som inntraff noen år senere.

Amerikansk hånddrevet pumpe-dresin, trolig lik den Ramo Dzubur brukte. FOTO: LARRY PIENIAZEK

Idas skjebne ble jeg selv kraftig berørt av, og er en hendelse jeg ble oppmerksom på i min tidligste fase som slektshistorieinteressert for fem år siden. Veien frem til jeg fikk full oversikt over historien var lang.

Først og fremst ønsket jeg å kartlegge den nærmeste slekten, og i *Rørosboka* fra 1942 fikk jeg plutselig fatt i to Høsøien-navn som bodde i Minneapolis. Ettersom jeg var helt blank på søk etter slekt i USA, meldte jeg meg inn i gruppen «Minnesota Norwegians» på Facebook, der jeg etterlyste disse to navnene. Her fikk jeg uvurderlig god hjelp fra flere kunnskapsrike og engasjerte medlemmer. Etter hvert førte det meg til Elianna og historien om Ida. Takket være aviser og slektninger borte i statene fikk man også frem detaljer angående ulykken.

Historien om Ida er et eksempel på hvor fort livet både tilfeldig og plutselig kan snu, denne gangen med et tragisk utfall. Heldigvis overlevde i hvert fall toåringen Herman, som fikk et godt liv etterpå. ■ ■

KILDER

- Emmons County Record. Notis om begravelsen (s. 3). 17.08.1922.
- *Grand Forks Herald*. «Funeral of 9 Year Old Heroine Well Attended» (s. 5). 09.08.1922.
- *Grand Forks Herald*. «Injured Baby Recovering» (s. 3). 29.08.1922.
- Muntlige informanter: Mary Lou (Dzubur) Domagalski, Kyra (Bath) Barsi og Cheryl Sue (Meyer) Cowden.
- *Sioux County Pioneer*. Notis om begravelsen (s. 7). 24.08.1922.
- *The Bismarck Tribune*. «Girl dies in effort to save young brother» (s. 1). 05.08.1922.
- *The Bismarck Tribune*. «Boy Seriously Injured by Train» (s. 1). 11.08.1922.
- *The Devils Lake World*. «Little Hope for Child Hurt in Sawyer Tragedy» (s. 3). 09.08.1922.
- *The Hope Pioneer*. Notis om begravelsen (s. 2). 17.08.1922.
- *The Ward County Independent*. Notis om legens tilgjengelighet (s. 15). 19.10.1922.
- *The Ward County Independent*. Notis om sykehusbesøk (s. 12). 24.08.1922.
- *The Ward County Independent*. «Sawyer News Notes og Card of Thanks» (s. 10, 12). 10.08.1922.
- *The Weekly Times-Record*. «Little Hope for Child Hurt in Sawyer Tragedy» (s. 3). 10.08.1922.

Sykdom og kjærlighet

De unge brødrene Hans og Ole Kjølstad skrev dagbøker om hverdagslivet på garden og i Odalen i gamle Hedmark fylke fra 1908 til 1918. Men bøkene viser også overraskende oppriktige betroelser og tanker rundt sykdom og kjærlighet.

■ TORA HERUD

Hans Kjølstad er 21 år våren 1907, og som den eldste av tre sønner på garden Kjølstad i Sør-Odal, er han også odelsgutt. De tre søstrene tar seg av husstellet. Men Hans, som har vært i Hans Majestet Kongens Norske Garde, er syk av tuberkulose og kommer hjem fra et opphold på Reknes sanatorium ved Molde, like før moren dør. Ett år senere begynner han å skrive dagbok.

Dagbøkene som Hans skrev, samt glassplater med bilder han tok, fikk jeg av min onkel nesten 100 år senere. Jeg var nysgjerrig på historien om han som ble alvorlig syk så ung. Da min onkel dør, spør jeg om det ikke er slik at også min bestefar, Ole Kjølstad (Hans Kjølstads yngre bror), hadde skrevet dagbøker? Disse dagbøkene

Dagboksider med lakkmerke fra 17. juni 1918. Her skriver Ole om at han har fått en signet og en penneholder i sølv i gave av Olea. FOTO: PRIVAT

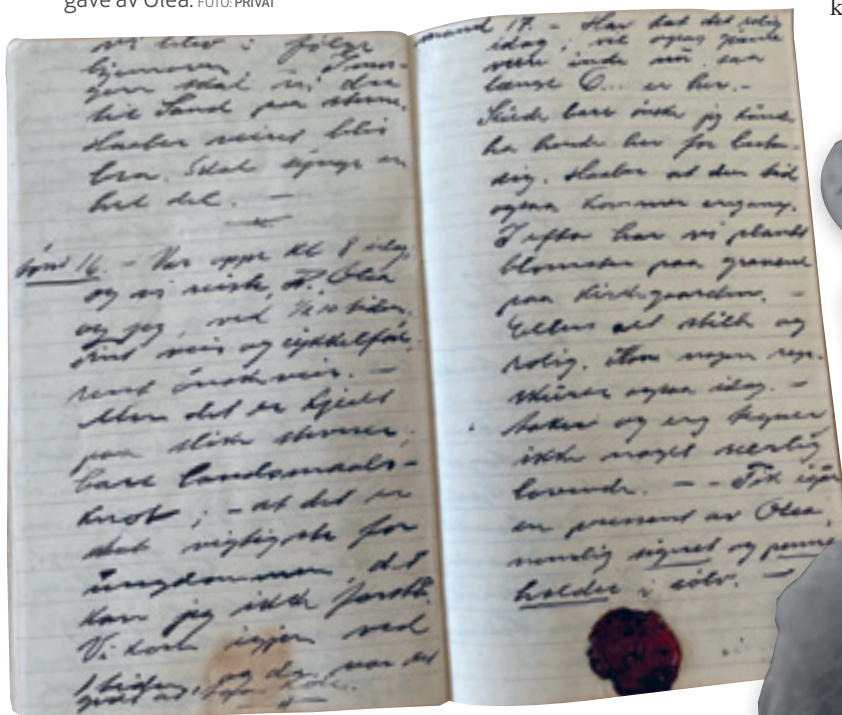
dukket opp i en plastdunk med rot hos en slektning etter at onkels dødsbo var ryddet.

De til sammen 46 dagbøkene ble deretter liggende ulest hos meg i mange år, og de ble med på flere flytte-lass. Først høsten 2019 tok jeg dem fram og begynte å lese og skrive dem av.

STORT NAVNEREGISTER

Fordi bøkene er skrevet i mine besteforeldres hus, var både omgivelsene og mange navn kjent for meg, men langt fra alle. Min spreke mor (nå 92) ble derfor til god hjelp. Hun fikk bok etter bok med lapper med spørsmål, og vi lo mye av historier vi aldri hadde hørt før. Vi kjørte også bygda rundt og så på steder og gardar.

Mer enn 530 personer er nevnt i dagbøkene. Sammen eller hver for oss lette vi dem fram i Birger Kirkebys bygdebøker, og jeg

rammer tilfeldig

søkte opp alle personene på Digitalarkivet – et register som også førte meg videre til kirkebøker, emigrantregistre og andre. Dette var nødvendig for å finne ut hvem alle var og for å forstå hvem som ble omtalt i dagbøkene.

Begge dagbokseriene er skrevet med penn og blekk og var overkommelige å lese, selv om språket var fra en annen tid. Jeg måtte likevel finne forklaringer på landbruksredskaper, hendelser og begivenheter. Etter å ha skrevet av den opprinnelige teksten, valgte jeg å omskrive den til dagens språk, samt å legge inn stikkord med forklaringer.

SYKDOMSBETRAKTNINGER

Hans skriver i dagbøkene at hensikten er å beskrive årets gang på garden, slik at han kan sammenligne år for år.

«At dette er nyttig, fikk jeg bevis for her forleden dag. Jeg kunne gi far en del opplysninger, som han ellers ikke hadde fått. Derfor vil jeg fortsette å skrive ned det som hender. Det koster jo så lite, og tid har jeg nok av, dessverre må jeg si. Jeg kan jo ikke gjøre nesten noe arbeid, og det er lite håp om at det vil bli noe bedre.»

Mye av tiden fyller han med på å lese bøker og aviser. Det går opp ned med helsa, og Hans må stadig ta toget til Kristiania for behandling, blant annet for å tappe en betent lunge. I dagbøkene skriver han om tankene sine rundt disse besøkene.

«Uttappingen av væske er ikke så lite farlig, da det gjelder å hindre at andre farlige bakterier kommer inn i såret, verken innenfra eller

Hans og Ole Kjølstads dagbøker fra 1908 til 1918.

FOTO: PRIVAT

Utsnitt av foto av Hans Kjølstad og Ole Kjølstad (liggende foran) tatt i 1908.

FOTO: UKJENT

utenfra. Tuberkelbakteriene er ikke de farligste i dette tilfellet. Jeg løper dermed en stor risiko, men hvis ingenting gjøres er utfallet gitt. Da venter den sikre død, og det rimeligvis innen kort tid. Sjansene for at en operasjon kan gå godt er ikke så aller verst, halvparten av dem bruker å gå bra. Det er derfor klart at jeg ikke betenker meg på å bli operert, særlig fordi jeg allerede for lenge siden har gjort meg fortrolig med den tanken at jeg ikke skal leve lenge.»

«Nå er det altså håp. Hvis alt går bra, så kan jeg bli arbeidsdyktig og kunne leve i mange år. Men dette blir en kostbar affære, og jeg undres om far egentlig har råd til det. Skulle alt sammen ikke nytte noe, så ville det være trist. Går det bra, så får det ikke hjelpe. Jeg er imidlertid ved godt mot. Hva min tuberkulose angår, så anser doktor Bull den for å være overstått hos meg. Det er jo også en trøst, og jeg skulle gjerne visst det før! Mye ville da vært annerledes, men nå er det imidlertid for sent å snakke om det som kunne ha vært gjort.»

Vi vet ingenting om når og hvor Hans ble smittet av tuberkulose, heller ingenting om hva han ville gjort i livet om han hadde vært frisk. Men at han som eldste sønn var odelsgutt var ingen tilfeldighet, slik var Odelsloven av 1821.

SØKTE ETTER HUSTRU

Ole begynner på landbruksskolen og Hans skriver at det er på tide at en av brødrene gjør det. Samtidig har han ikke gitt opp håpet om at han også kan gå der en dag. Slik blir det ikke. Hans dør etter operasjonen han hadde sett fram til. Faren driver fortsatt garden. Men Ole, som nå overtar rollen som odelsgutt, deltar sammen med gardskarene og budeia i alt arbeidet med dyr, fôr, korn, frukt og grønnsaker, samt skogsarbeid. Og da han begynner å skrive den første dagboka 1. januar 1914, er han 24 år.

«Jeg tenkte en gang at jeg ville holde på å skrive dagbok til jeg fant meg ei jente, som skulle bli min hustru. Nå er tida kommet, og jeg vil slutte å skrive.» skriver Ole på siste dagbokside fem år senere, i januar 1919.

Den yngste broren, Trygve, har også gått på landbruks- og skogskole, men reiser i 1913 til Amerika, 21 år gammel, for å jobbe på gard der. Hjemme på Kjølstad har den eldste av søsknene, Aaslaug, giftet seg med en lærer og flyttet til Trondheim. Faren, Ole og søstrene Ragnhild og Lydia er igjen på garden. Begge søstrene har gått på husstellskole og de får ofte besøk av venninner. Tanter og andre slektninger kommer jevnlig på besøk, så de to jentene har mye å gjøre.

OVERRASKENDE VENDING

De første årene skriver Ole stadig om henne han omtaler som «B...» i dagbøkene. De to er en del av en vennegjeng som synger i kor og går på fester sammen. Men de har også stevnemøter på ei bro i nærheten og går måneskinnsturer på ski. Men så hender det noe som Ole synes han må skrive om i dagboka. «B...» har gått hen og forlovet seg med en annen.

«Det kom helt uventet på meg. Jeg må tilstå, at jeg hadde tenkt meg at hun skulle bli min hustru i framtida, men hun fant altså en som hun synes bedre om enn meg, og det er det ikke noe å si på. Men jeg er ergerlig for at jeg ikke fikk vite det før, så skulle jeg sannelig ikke gått i veien for henne, det vet jeg helt sikkert. Men en ting vil jeg si, og det er at jeg ikke unner henne den hun nå har festet seg til.»

«Jeg vil også si at jeg ikke er det minste sint på henne for dette, enhver får velge den som man føler seg best tjent med. Det har vel B.... også gjort, og jeg vil inderlig ønske at hun må få det godt i den tid hun nå går i møte. Min kjærlighet til henne skal jeg forsøke å glemme, så den skal ikke skade henne.»

3

❶ Fra Ivar og Aaslaugs bryllup i 1910. Bildet er tatt på verandaen på garden Kjølstad. FOTO: TRYGVE KJØLSTAD

❷ Ole Kjølstad og Olea Sund. Bildet er trolig tatt da de forlovet seg i Kristiania i romjula 1918. FOTO: T. KONGSRUD LIER

❸ F.v. Ole, Trygve og Hans Kjølstad. FOTO: LYDIA KJØLSTAD

TREFFER EN NY KVINNE

Om kvelden drar Ole sammen med søstera Ragnhild på sangerfesten til damekoret. Der synes han det er nokså livlig, og han kommer ikke hjem før klokka tre om natta. Livet går sin vante gang videre det neste halvåret. Romjula 1916 beskriver Ole slik:

«Vi var i kirken på andre dag og hørte Olstad preke. Etter midtdag var jeg på Ringnes med en del kort og brev. Og tenk, jeg ble bedt inn på kaffe og sigar. Gunvor og Aasta Haug er i sannhet smukke damer. Om kvelden var vi hjemme og spilte kort. Tredje dag var tantene og jeg ute og spaserte. Om kvelden var Ragnhild og jeg på Skarnes og møtte hennes venninne Olea Sund fra Solør, og etterpå var vi i avholdslokalet på ball. Det var nokså moro der, men følt stille og rolig. Brennevinsforbudet (ble innført før jul, red.anm.) virker, ser det ut til. Ja, mange har godt av dette, håper det varer. Vi kom hjem klokka halv seks fjerde dag. Olea Sund er i sannhet en pen og kjekk pike. Jeg kan ikke si annet enn at jeg elsker henne litt.»

Noen uker etter jul overraskes Ole av et brev fra Olea, og han skriver tilbake. Litt senere den vinteren avtaler de å møtes for å se hopprenn på Kongsvinger. Og slik fortsetter de å bli bedre kjent med hverandre, gjennom brev og sporadiske møter.

LYKKELIG KJÆRLIGHETSHISTORIE

Første verdenskrig starter et halvt år etter at Ole begynner å skrive dagbøker. Han siterer jevnlig krigens gang ut fra hva han leser om i avisene. Selv om Norge forholdet seg nøytralt til krigen, påvirker den landet med mangel på importerte varer, matvarekrise og mangel på parafin og kull. Det begrenser også folks mulighet til å samles.

Olea og Ole var født samme år med to dagers mellomrom i slutten av mai. 17. juni 1918 kommer Olea på besøk. Ole skriver i dagboka at hun har gitt ham en penneholder i sølv og en signet med initialene OK. I smykeskrinet mitt har jeg en nål i sølv og emalje med en fiol som motiv, som jeg har arvet etter mormor. Nålen har hennes navn og samme dato på baksiden.

«Olea har vært her i fire dager, og i kveld har hun reist hjem til Kirkenær igjen. Jeg må si dette har vært gilde dager for meg. Jeg håper hun har hatt det bra her. Hun er i sannhet en kjekk, god og flink jente. Jeg må si jeg har vært heldig»

skriver Ole i dagboka etter besøket.

Ut på senhøsten melder avisene stadig hyppigere om fredsforhandlinger og at krigen nærmer seg slutten. Ole sykler til stasjonen og setter seg på toget.

«Jeg har vært på langtur og hatt det riktig fint, så nå er jeg i godt humør. Det var Olea jeg reiste for å møte, og jeg må si at jeg er en heldig sjel, som har fått tak i ei så staut og god jente. Hun er idealet av ei jente. Jeg bare lengter etter den dagen jeg kan føre henne til alteret, og jeg liker også hennes foreldre svært godt.»

Etter besøket begynner Ole og Olea å planlegge forlovelse i jula, men holder det hemmelig. Bare noen uker før jul kommer beskjeden om at lillesøster Lydia og hennes forlovede skal gifte seg 6. juledag. Hun ber Olea om hjelp til å sy brudekjolen, og slik får Ole ha henne hos seg på garden i flere dager. To dager før bryllupet, reiser Olea og Ole på dagstur til Kristiania og forlover seg. De gifter seg 9. juli 1921, og får seks barn.

HAR STOR VERDI

Hvis ikke «B...» hadde forlovet seg med en annen, hadde altså ikke bestefar møtt Olea, min bestemor. Det er et godt bevis på at mye i livet handler om tilfeldigheter.

Uten dagbøkene hadde disse hverdagslige og detaljerte historiene vært ukjente for oss etterkommere. Det forteller litt om utbyttet av å ha håndskrevne dokumenter fra våre forfedre – man lærer å kjenne dem enda bedre.

Dagbøkene har jeg gjengitt i boka *Odelsgutter 1908–1918 Gardsarbeid, sykdom, kjærlighet, korsang... og første verdenskrig sett fra Oppstad*, som kom i sommer.

UTVALGTE KILDER

- Digitalarkivet
- Hans og Ole Kjølstads 46 dagbøker fra 1908–1918
- Kirkeby, B. *Sør-Odal Bygdebok VIII*. 1995.
- Min mor, Aase Herud (født Kjølstad i 1929)
- Nasjonalbiblioteket

- Sør-Odal Bygdekvinneleg. *Ord og uttrykk fra Sør-Odal*. 2002.
- Sør-Odal slekts- og historielag

Wienerbarnet som aldri reiste heim

Ein januarkveld i 1920 seig eit tog inn på jernbanestasjonen i Bergen med 300 «bleke og magre» austerrikske barn om bord.

■ DAN-ERIK AGGVIN

I tida som kom skulle fleire tusen barn frå den sult-ramma metropolen kome til Noreg. På perrongen i Bergen fann snart 13 år gamle Elisabeth Margreta Zabransky nummeret sitt hos ei spent dame og ein mann med bart og runde briller.

Pleieforeldra, Oline og Johan B. Pettersen, skulle

ikkje berre ta seg av Elisabeth dei neste par månadane, slik planen var. Det tek seks år før ho som 19-åring i 1926 første gong reiser tilbake til familien. Men då berre på besøk, og med pleiefaren som reisefølge. Det blir fleire turar til Wien, heilt fram til 1980-talet. På besøk til ein familie som blir mindre og mindre.

Familiebilete frå første besøk «heime» i Wien, i 1926. Farmor heiter framleis Elisabeth Margareta Zabransky, og står lengst til høgre i biletet. I midten sit mor hennar, Maria f. Maršoun (1875–1927). Til venstre for ho sit biologisk far Lambert Zabransky (1867–1943) og til høgre sit pleiefar Johan B. Pettersen (1862–1951). Rundt dei står farmor sine brør. Jenta til venstre er ukjend. FOTO: PRIVAT

«Første vinteren i Norge» har farmor skrive under dette biletet i albumet sin. FOTO: PRIVAT

I 1933 blir ho norsk borgar, og i 1939 tek ho etternamnet til pleieforeldra. I 1941 gifter ho seg og slår seg ned i Odda. Der vert ho for folk flest kjent som Else Aggvin, og var artikkelforfatteren si farmor.

Ho døydde i 1996, 89 år gamal. Di-
verre fortalde ho aldri mykje om det som skjedde ho som barn. Kvifor vart livet hennar som det gjorde? Kva val gjorde ho sjølv, og kven har gjort viktige val for ho? Heller ikkje kjeldene gir tydelege svar. Men dei er ei skattkiste full av ei ukjent og turbulent slektshistorie.

MANGE SPØRSMÅL

Det var farmor si historie som fekk meg til å starte med slektsgransking. Ho var alltid stolt av å vere frå Wien. Heimen hennar hadde mange små minne frå alle ferieturane. Likevel snakka ho lite om opphavet sitt og korleis det var å kome til Noreg.

På ferieturane møtte ho familien. Tre brør levde til dei vart gamle, men ingen av dei hadde barn. Så spora av familien i Wien var i ferd med å viskast ut. Vi visste at foreldra hennar hadde flytta inn til hovudstaden frå Böhmen og Mähren i

det som no er Tsjekkia, som den gong framleis var ein del av eit stort keisarrike. Vi visste at far hennar, Lambert, var skomakarmeister. Og vi hadde bilete av ei familiegrav i Wien, med namn og årstal. Men vi var ikkje heilt sikre på kven alle som var nemnt på steinen var.

Vi visste at ein bror fall som tysk soldat i Polen i 1939. Vi visste når oldefar døydde, og vi hadde ei handskriven liste med fødselsdagar. Men det var mykje vi ikkje visste. Vi visste heller ikkje kvifor farmor aldri reiste tilbake til Wien som barn. Og vi visste ikkje korleis ho vart plukka ut til å bli sendt til Noreg. Det vart to spor å forske på: Slekthistoria og wienerbarna.

NYTTIGE KYRKJEBØKER

Katolske kyrkjebøker frå det tidlegare Austerrike-Ungarn (1867–1918) og før det Keisardømmet Austerrike (1804–1867) viste seg å vere innhaldsrike, ganske lesbare og med hjelp av internett rimeleg lett tilgjengelege. Handskrift er rett nok ikkje heilt samanliknbar med det vi finn i Noreg. Her kan handskrifta vere kurrent handskrift (tysk skrift), i slekt med vår gotiske handskrift, eller litt innpå 1900-talet ganske

De østerrikske barn kom igaaraftes.

Fra mottagelsen paa jernbanestationen.

Allerede længe før dagtogets ankomst igaaraftes begyndte folk at stimle sammen ved jernbanestationen for at faa et glimt av de østerrikske barn, som var ventendes. I folkemængden var der et utal av smaa-gutter og smaa-piger som stod paa taa og strakte hals for at se deres smaa søstre og brødre fra det lidende Østerrike.

Ind paa perronen slap imidlertid bare de pleieførelde som skulde ta imot sine Wienerbarn. Forsynet med nummererte merkelapper dannet de en hel række nedover langs det ankomne tog.

Det blev en morsom lek dette, baade for de voksne og for barnene, at finde hverandre efter de opropte nummer.

Utdelingen gik forholdsvis greit og hurtig for sig, flere av barnene som stod sammenstuvet ved vinduerne i jernbanevognene kunde imidlertid ikke vente i ro til deres tur kom, de speided med nyfikne øjne rundt i pleieføreldeflokken, mens utropene krydset hverandre under perronens hvalv: Neun undreissig! Hundertvierundzwanzig! — Hier! Hier! Ich bin es! bin es!

Efterhvert som de temporære stedfædre og stedmødre var færdig med den morsomme nummerlek, begyndte den alt andet end morsomme spidsrodsang gennem folkemængden, hvor saavel barn som voksne i større eller mindre grad lot til at ha følelsen av at de befandt sig i en zoologisk hage.

Først langt hen paa kaen slap pleieføreldene med sine nyhervervede barn ut av den meningsløse hop.

Naturligvis saa de østerrikske barn bleke og magre ut. Det er jo av den grund de er kommet hit. Der var en resignation og en vemod over hele deres fremtræden, som maatte gaa en til hjertet. Men der lyste likevel haap om bedre dager og nye glæder i det nye land ut av deres klare øjne.

Maatte opholdet hos deres gjestfrie pleieførelde gi dem deres fulde sundhet igjen.

Med toget igaar kom ca. 300 barn.

På siste besøk i Wien i 1986, saman med dei to gjenlevande brørne sine Rudolf Josef «Rudi» Zabransky (1909–1986) og Julius Binder (f. Zabransky) (1913–1992). FOTO: ØRJAN AGGVIN

utfordrande sütterlin (ein type «forenkla» løkkeskrift som vart brukt i mellomkrigstida). Trykt skrift er ofte meir velkjende fraktur, som vi også kjenner her i Noreg. På Facebook er det hjelpsame grupper når du står fast.

Ved hjelp av kyrkjebøkene starta eg med å stadfeste fødsels- og dødsdatoane vi kjende til. Her kunne mykje kryssjekkast, sidan det er fyldige detaljar om når og kvar foreldre er fødte og vigde. På enkelte fødselar er det også ført opp når og kvar personen seinare er vigd eller død. Dette gjer det litt lettare å følge familien.

Med hjelp frå fødselsattesten til ein av farmor Elisabeth sine brør og nokre bustadadresser, fann eg ut at det var lurt å starte å leite i soknet Lichtental i 9. bydel. Den eine oppføringa om fødselen stadfesta i tillegg yrke, fødestad (og sokn) og fødselsdato på foreldra hennar. I tillegg fekk eg vite namna på besteforeldra. Slik søkte eg meg gjennom og dobbelsjekka datoar på fødselar, bryllaup og gravferder, og fekk sydd saman eit mykje tydelegare slektstre. Fleire av namna på familiegrava slutta å vere gåter, men vart i staden søsken som døydd tidleg.

Etter kvart fann eg også dei søskena som var fødte på fødeheim i ein annan bydel, og fann ut mykje meir om dei alle. Søskenflokket var på åtte. Ei søster døydd av sjukdom knapt fire år gamal. Ei søster døydd av lysolforgifting då ho var rundt 20. Dei andre vart vaksnare, i motsetnad til fleire av søskenbarna til Elisabeth. Lambert sin eine bror fekk etter det eg har funne ut seks barn i Wien. Berre ei vart vaksen. Resten døydd før dei var fire år gamle.

Medan eg bladde side opp og side ned etter opplysningar om farmor sin nære familie, dukka det opp fleire Zabranskyar i same kyrkjebøkene. Kven var det?

Eg oppdagar at ein av dei har same foreldre som min oldefar. Eg leitar meg tilbake til kyrkjebøkene i Kamenice, der dei kom frå og finn fem søsken. I alle fall tre av dei viser seg å ha slått seg ned i den same delen av Wien. Farmor hadde onklar, tanter og søskenbarn ho ikkje snakka om eller ikkje hugsa. Her er det nok etterkomarar å spore. Så langt har eg ikkje kome. Berre til farmor sin generasjon – for eg ville bruke tid på å finne ut meir om wienerbarna.

ENORM VEKST OG STOR FATTIGDOM

Wien var gjennom ein enorm vekst, frå kring 130 000 innbyggjarar i 1801 til over to millionar i 1910. Det var stor bustadmangel og både tuberkulose og tarminfeksjonar var vanlege. Det var gjerne fleire familiar i ein husstand, og andre leidde berre ei seng – ikkje eit rom.

I 1911 skriv oldefar Lambert Zabransky eit opprørt lesarbrev i *Illustrierte Kronen Zeitung* om sin fortvila situasjon der han med ei sjukeleg kone og seks barn opplever

📍 NOKRE NYTTIGE KJELDER I AUSTERRIKE OG TSJEKKIA

Slektsgranskinga starta på **Matricula Online**. Her er kyrkjebøker frå det som i dag er Austerrike, Slovakia, mykje av Tyskland og enkelte andre stader i Sentral-Europa samla i skanna format. For ein del av dei finst det også skanna indeksar, men det er ikkje søkbart. Har du eit sokn og ein dato å starte med, er du på god veg.

Sidan kyrkjebøkene ikkje er søkbare, og sidan Austerrike gjennom tidene har hatt vekslende grenser og fleire språk i bruk, er også **GenTeam** ei uvurderleg nettside. Her kan du søkje etter personar i ei rekkje transkriberte kjelder, og vil få fram referansen (og i nokre tilfelle lenka) til den offisielle kjelda som har det skanna dokumentet. Basen veks støtt, og gir treff i mange kjelder. Den har også ein stadoversikt som gir namnet på ulike stader på dei ulike språka (til dømes tysk og tsjekkisk, saman med namn på kyrkjesokn). GenTeam krev brukarregistrering, men er gratis.

Kyrkjebøkene i dagens Tsjekkia er litt meir vrient å finne fram i. Også her kan GenTeam vere eit godt utgangspunkt. Men kyrkjebøkene er tilgjengelege hos ulike regionale arkiv. Brukarvenlegheita varierer, noko er søkbart, anna er berre skanna og noko er tilgjengeleg for nedlasting i ganske store PDF-filer. Sjelve kyrkjebøkene er i stor grad like som dei i Austerrike, men du kan snuble borti både tysk og tsjekkisk som språk. Eg har hatt stor nytte av tipsa på nettsida

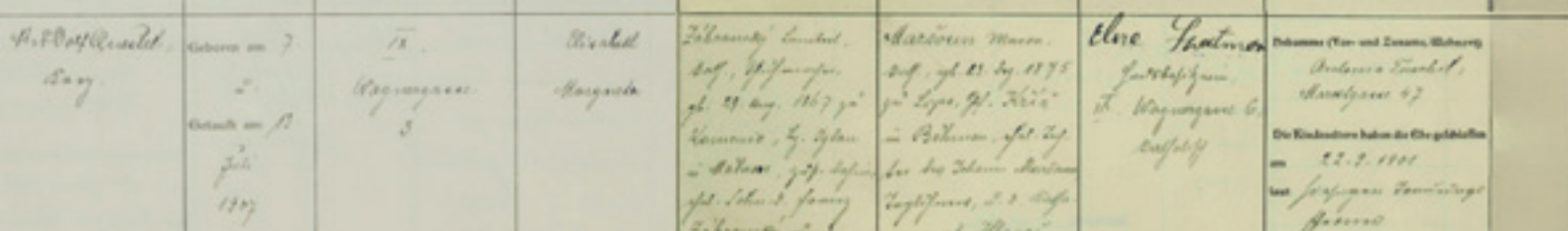
Researching Czech Church Records on the Internet, som sjølv om den er litt utdatert gir mykje nyttig informasjon.

Det austerriske nasjonalbiblioteket er også ei nyttig kjelde. Mange gamle aviser og tidsskrift er søkbare i **ANNO Historische Zeitungen und Zeitschriften**. I omtale av kriminalsaker og ulukker er det ofte oppgitt fullt namn og adresse på mistenkte, dømte og offer. På den måten har eg mellom anna funne dødsårsaker som fortel andre historier enn dei som har vore å høyre i familien.

Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes kan gi mykje hjelp om offer for naziregimet 1938–1945, men også offer for andre regime eller andre viktige hendingar, som borgarkrigen i februar 1934, den spanske borgarkrigen og austerriske stalinoffer. Noko er søkbart på nett, anna kan ein få tak i ved å kontakte arkivet.

Det er også mykje å finne i både **statsarkivet** og **byarkiva**. Her er det stort sett katalogane som er søkbare på nett, medan ein må skrive etter eller besøke arkiva for å sjå dokumenta. Dette har eg førebels ikkje gjort. Men lista over oppslag til arkivbesøk er lang!

FamilySearch har nokre typar dokument og lister tilgjengelege på nett, til dømes militærruller for enkelte årgangar og «Meldezettel», som inneheldt alt frå kunngjering av ekteskap til opplysningar om innreise til byen.

Elisabeth Margareta Zabransky sin fødsel og dåp i kyrkjeboka frå Lichtental i Wien. FAKSIMILE: MATRICULA ONLINE

å vere sett på gata på grunn av kraftig aukande husleige og inflasjon – og at dei har måtta overnatte både hos politiet og i byens asyl. Det var altså ikkje enkelt for farmor å vakse opp i arbeidarstroka i Wien, sjølv med ein skomakarmeister som far. Og verre skulle det bli.

Første verdskrigen gjekk hardt ut over Austerrike, og spesielt sivilbefolkninga i Wien. I løpet av krigen vart byen avskoren frå mykje av keisarriket sin jordbruksproduksjon, og rasjonane vart mindre og mindre. Etter krigen vart landet krympa til det Austerrike vi kjenner i dag, og det tok lang tid å få byen ut av svoltkatastrofen dei var inne i då krigen slutta.

Frå heile Europa kom det tog med naudhjelp. Tog fulle av mat, også frå Noreg. Allereie under krigen vart barn i Wien sendt på rekreasjons- og oppføringsopphald andre stader i Austerrike og i Sveits. Frå 1919 og nokre år framover vart barna sendt Europa rundt for å få mat og smaken på eit betre liv. I Austerrike vart dette omtala som «kindertransport» eller «Wiener kinder im Ausland». I Noreg og Danmark var dei «wienerbarn».

Ei austerriksk kjelde listar opp at kring 35 000 barn vart sendt utanlands i 1919, 120 000 i 1920 og 42 000 i 1921. Sveits, Nederland, Tyskland, Tsjekkoslovakia og Danmark var dei store mottakarlanda. Noreg tok i følgje denne kjelda imot kring 3500 barn til saman i 1920 og 1921, og liknande tal er å finne i bøker om Norges Røde Kors.

Arbeidet med wienerbarna starta i Hungersnødkomiteen i raudekrossen. Komiteen samla inn fleire millionar kroner for å finansiere sendingar med mat og klede til fleire europeiske land. Ein eigen Wienerbarn-komite vart oppretta for å organisere arbeidet med å få folk til å vere pleieforeldre, og organisere transporten. Fleire stader i landet vart det oppretta lokale komitear for å følgje opp arbeidet, noko som er godt dekkja i ei rekkje aviser.

Det første toget med wienerbarn kom til Noreg 11. januar 1920 med 525 barn om bord. Nokre av barna vart sett av i Christiania, men dei fleste hamna i Drammen og Sande. Til Bergen kom dei første barna 26. januar, og farmor Elisabeth var med.

KJELDER OM WIENARBARN I NOREG

Avisene er kanskje den beste kjelda om wienerbarna i Noreg. Lite dokumentasjon ser ut for å ha overlevd. Arkiva frå Norges Røde Kors inneheld i følgje Riksarkivet lite informasjon frå denne perioden. Meir anekdotisk dokumentasjon finst.

Eg har fått tak i nokre sider med erindringar frå ein av dei som arbeidde for den norske Wienerbarnkomiteen, og har funne nokre skildringar frå andre som bidrog i arbeidet. Men det ser ikkje ut for at det vart gjort noko sentralt registreringsarbeid, i motsetning til i Danmark der det meste vart dokumentert i detalj og er omtalt i

boka *Wienerbørn i landflyktighed*. Her i Noreg er den mest omfattande omtalen av wienerbarna å finne i Ingrid Denk sin fyldige artikkel i *Årbok for Nordfjord* frå 2011.

KVIFOR REISTE IKKJE FARMOR HEIM?

Kva var svara på gåtene om farmor? Tilfeldighetene hennar er ikkje lette å finne i desse kjeldene. Ho er ført opp i fremmedprotokollen først i august, etter ho etter den opprinnelege planen skulle reise tilbake til Wien. Kva fekk ho til å bli? Kva gjorde at det var greitt for ei mor og ein far i Wien å gå med på det?

Det er lett å lese seg fram til at forholda i Wien framleis var svært vanskelege. Frå Danmark vert det skildra som ein av grunnane til at pleieforeldre ikkje ville sende barna tilbake. Andre visste at barna var foreldrelause. Farmor var ikkje foreldrelaus, men gjennom brev fekk ho kanskje vite at det framleis var svolt i Wien. Det er i alle fall svært sannsynleg at foreldra hennar sleit med å få endane til å møtast. Kanskje andre har høyrte historier frå andre wienerbarn som vart verande og kan gje meg nokre svar?

Det kan også kallast tilfeldigheter at ho vart plukka ut til å bli sendt til Noreg – og vart sett på toget vidare til Bergen. Kven plukka ho ut? Kva var utvalskriteriene? Tilfeldighetene er mange.

Kanskje eg etter kvart finn bortgøymd korrespondanse i Noreg eller i Wien som kan gje fleire svar. Eg er i full gang med å leite, og no når koronarestriksjonane er vekke får eg snart sjølv bladd i nokre arkiv til som kan gje nokre svar. Og kanskje dukkar det opp restar av Wienerbarnkomiteen sine arkiv på eit loft eingong? ■ ■

Er du etterkomar av eit wienerbarn? Eller etterkomar av nokon som sat i ein wienerbarnkomite? Då vil eg gjerne høyre frå deg. Kanskje kan vi saman kome endå nokre steg vidare for å finne ut kva for tilfeldigheter som var avgjerande. Eg høyrer gjerne frå deg på dan-erik@aggvinn.no

KJELDER

- Aviser i det austerrikske nasjonalbiblioteket: anno.onb.ac.at/
- Bergen politikammer / politidistrikt SAB/A-60401/J.d/L0003, folio 13b og 14a, lnr. 1862/1920
- *Bergens Tidende*. «De østerrikske barn kom igaaftes.» (s. 3), 27.01.1920.
- Byarkivet i Wien: wien.gv.at/kultur/archiv/
- Det austerrikske nasjonalbiblioteket: onb.ac.at/
- Det austerrikske statsarkivet, slektsforskning: statearchives.gv.at/family-research/general-information.html
- Denk, I. «Wienerbarn til Noreg i 1920». *Årbok for Nordfjord: eit skrift for folkeminne og kulturminne* (s. 90), 2011.
- Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes: doew.at/
- FamilySearch: familysearch.org/no/
- GenTeam: genteam.at/
- Jacobsen, S. *Wienerbørn i Landflyktighed*, 1943. Henta frå Slægtsforskernes Bibliotek, Danske Slægtsforskere
- Matricula Online: data.matricula-online.eu/en/
- Norges Røde Kors. Røde Kors: dets organisasjon, arbeid, oppgaver og mål: utarbeidet til bruk ved Norges røde kors sykepleieskoler (s. 22), 1952.
- Palmer, H. (red.) *Drammen Røde Kors 50 år* (s. 18), 1967.
- Reischl, F. «Die ausländische Kinderhilfe in Wien» i Pirquet, Clemens (Hg.): *Völkergesundheit im Krieg* (s. 366), 1926.
- Researching Czech Church Records on the Internet: wwjohnston.net/famhist/czech-research.htm

Oldefars siste seilas

En kystvakt oppdager en død kropp i vannet etter et forlis i Skottland i 1890. På klærne var initialene «S.H.» påsydd. Kunne dette være oldefaren min, som jeg visste lite om?

■ STEINAR HELVIK

Lokallaget Slegt og Data Egersund har et aktivt miljø der alle er velkomne. Som nybegynner for omtrent fem år siden ble jeg godt mottatt og fikk hjelp til å komme i gang. Jeg begynte slektsforskningen med den nærmeste familie og forfedre.

Etter å ha «arvet» en del slektsinformasjon fra onkel Arne Helvik, startet en svært interessant reise tilbake i tid. Informasjonen tydet på at min oldefar, Sivert Hansen, som var født og bodde på Hellvik i Egersund, hadde om-

kommet på sjøen i et forlis ved den skotske kyst i 1890, men ingen i familien visste hvor eller omstendigheten rundt forliset.

NYTTIGE FUNN I SJØMANNSRULLENE

Ifølge boken *Egersund 1880–1962* av Harald Hamre, var det et stort oppsving med lokale seilskuter og små redier på slutten av 1800-tallet. På grunn av store tap og mange forlis, ble seilskuteflåten nesten borte igjen i løpet av en periode på 30 år. Dampskipene ble mer og mer vanlige og tok over for seilskutene. Seilskuter ble også omtalt som «flytende kister» på grunn av mange forlis og store tap.

Jeg hadde fått informasjon om at båten het Varaldsøen, noe som viste seg å ikke være riktig, men ga likevel et spor å følge. Videre undersøkelser ga treff i sjømannsrullene, hvor alle sjøfolk ble registrert. Der fant jeg oldefar Sivert Hansen som hadde mønstret på galeasen (liten seilskute med to master) Liberal i februar 1890. Bergen Maritime Museum kunne opplyse at Liberal var bygget på Varaldsøy i Hardanger 1888, og ble kjøpt til Egersund 7. februar 1890 med H. M. Slettebø som registrert reder. I arkivene ved Dalane Folkemuseum sporet jeg opp oversikten og navnene på medeierne.

Sjømannsrullene viste at både kaptein Rolf Mikaelson og Sivert Hansen mønstret på i Bergen. Det var seks mann om bord, men jeg har dessverre ikke klart å finne navnene på de siste fire av mannskapet. Båten må ha vært innom Egersund da årboken fra Dalane Folkemuseum 1982–1983 beskriver det slik: «Den fineste Galeas Egersund har hatt».

Oldefar Sivert Hansen giftet seg med Ingeborg Sofie Andreasdatter bare en drøy måned før han omkom på sjøen.

FOTO: UKJENT

Maleri som beskriver historien om Liberal-forliset. MALER: INGE NORALF VOLL

SØK I SKOTSKE KILDER

Den nye informasjonen ga en ny giv, og jeg ble hekta på å finne ut mer! Nå som jeg hadde riktig skipsnavn og årstall på forliset, ble det noe enklere. Jeg søkte etter informasjon på nettet og fikk treff i en engelsk/skotsk database med oversikt over forlis. Her fikk jeg forlisposisjon på der vraket ble funnet. Dette var på en strand noen kilometer sør for North Berwick i Skottland.

Videre tok jeg kontakt med kystredningsstasjonen og lokalaviser i kystbyen for å høre om de visste om noen som hadde opplysninger om forliset. Det førte meg til slutt til museet John Gray Centre i Haddington i Skottland. Herfra fikk jeg meget god bistand og hjelp. De hadde i sine arkiver flere avisartikler som beskrev hva som møtte den lokale befolkningen og myndigheter på stranden.

«S.H.» BLIR FUNNET

En av avisartiklene var hentet fra *The Haddingtonshire Courier* fredag 28. februar i 1890, og her kommer en oversatt og oppsummert versjon:

«Fartøyet som gikk på grunn på South Carr Rock, cirka fire miles fra North Berwick, tidlig torsdag morgen, var i løpet av fredagen redusert til et vrak.

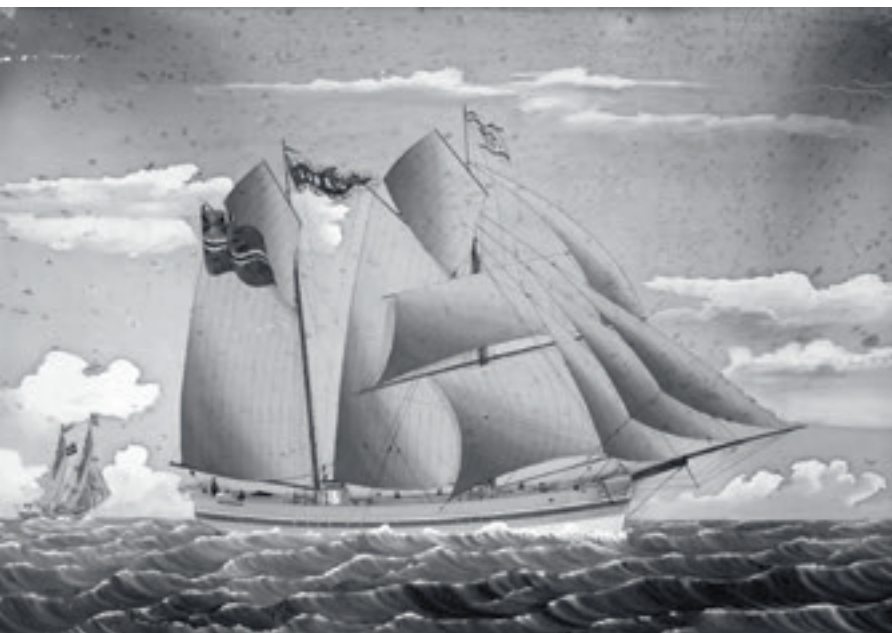
Under grunnstøtingen har fartøyet delt seg. En del ble ført videre til lavvannsmærket, mens den andre delen trolig ble holdt fast der den traff, ved at riggen og seilene ble viklet inn mellom steinene. Begge delene ble sterkt skadet av bølgene, og en stor del vrakgods ble skylt på land, deriblant flere seil, et norsk flagg og en livbåt. Navnet på skuta viste seg å være Liberal ut ifra delen som ble skylt på land, mens ordet «Varralso», som stod malt på samme del, sannsynligvis er skipets hjemhavn.

En bag som inneholdt klær, ble plukket opp av kystvakten på torsdag. I lommen på klærne ble det funnet to brev skrevet på norsk. Agent Mr. Brodie var informert om at det var to norske skip som bar navnet Liberal. Det ene var på 122 tonn og hørte hjemme i Bergen, mens det andre var på 86 tonn og kom fra Kristiansand. Ut ifra størrelsen på skipet og vurdering av vraket, ser det ut til at dette gjelder sistnevnte skip. Henvisninger til det norske konsulatet i Leith angående skipet viste at eiers navn var ukjent.

I løpet av torsdag ettermiddag ble to omkomne sett flytende der skipet grunnstøtte. Det ble gjort forsøk på å få dem i land, men bølgene skylte dem ut igjen. Fredag klokken 14 observerte kystvakten en person til i vannet og fikk denne på land. Det viste seg å være en mann på rundt 25 år. Han var kledd i solid arbeidstøy og hadde tunge sjøstøvler. Det var ingen papirer på personen, men klærne var påsydd initialene «S.H».

Fartøyet er ikke så stort som først antatt, da lengden er på 80 fot, og det blir sagt at et mannskap på fire kunne drive det.

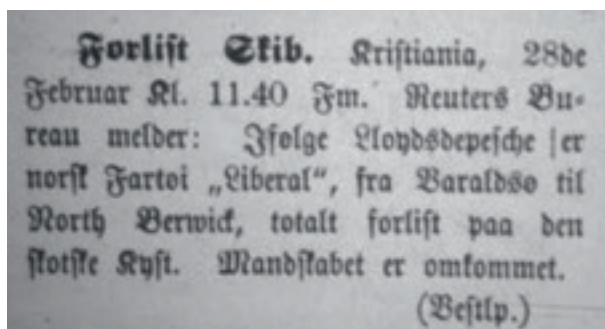
▲ Galeasen Liberal har blitt omtalt som Egersunds flotteste seilskute.

▼ Sivert Hansens mønstringsprotokoll. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Station No. or other ident.	Bathy- therm.	Water	Direction Surface Wind	Time over log hour	Direction Surface Wind	Temperature			Direction Surface Wind	Time over log hour	Direction Surface Wind	Temperature			Direction Surface Wind	Time over log hour	Direction Surface Wind	Temperature		
						Surf	Mid	Bot				Surf	Mid	Bot				Surf	Mid	Bot
8411	12	Level	Surface	1945	NE	25.0	24.0	23.0	NE	1945	NE	25.0	24.0	23.0	NE	1945	NE	25.0	24.0	23.0
8412	12	Level	Surface	1945	NE	25.0	24.0	23.0	NE	1945	NE	25.0	24.0	23.0	NE	1945	NE	25.0	24.0	23.0
8413	12	Level	Surface	1945	NE	25.0	24.0	23.0	NE	1945	NE	25.0	24.0	23.0	NE	1945	NE	25.0	24.0	23.0

THE WRECK ON THE CARR ROCK. — The vessel which was wrecked on the South Carr Rock, about four miles from North Berwick, early on Thursday morning, was in the course of Friday last reduced by the action of the waves to a total wreck. On running ashore the vessel appears to have at once broken up in two portions—the one being carried on to the rocks above low water mark, while the other portion was apparently held fast where it struck, by the rigging and sails being entangled among the rocks. Both portions suffered greatly in the course of Friday by the action of the waves, and a large quantity of wreckage was washed ashore, including several sails, spars, a Norwegian flag, and also a small skiff, greatly damaged. The name of the vessel was found to be the *Liberal* from a portion of the wreck which was washed ashore, while the word "Varralseo," which was painted on the same portion, is thought to have been the port of register. No name corresponding to the latter, however, could be found by Lloyd's agent here among the European ports. A bag containing several articles of clothing was during Thursday afternoon picked up among the rocks by the coastguardsmen watching the spot. In one of the pockets of these two letters were found, written in the Norwegian language, as well

Et utdrag fra en avisartikkel som sto på trykk i
The Haddingtonshire Courier 28. februar 1890,
der forliset er omtalt. FAKSIMILE: THE HADDINGTONSHIRE COURIER

4. mars sto nyheten om forliset på trykk i *Egersundsposten*.
FAKSIMILE: EGERUNDSPOSTEN

Skipet er av nyere dato, men ufordelaktig bygd ifølge sjømenn som har sett vraket. Liket av sjømannen ble gravlagt søndag ettermiddag i Whitekirk.

På samme sted som skipet grunnstøtte, gikk også et walisisk skip på grunn for to år siden. Offisiell informasjon har nå blitt mottatt av Mr. Brodie, som bekrefter at skipet var Liberal (Kaptein Meikleson) fra Egersund i Norge. Skipet var registrert på 86 tonn med ballast på vei til Leith. Skipet var på sin jomfrutur.»

JAKTEN PÅ GRAVSTEDET

Som avisartikkelen viser, hadde den første som ble funnet og tatt på land initialene «S.H.» sydd inn i klærne, der antatt alder var 25 år. Artikkelen opplyser også at

han ble begravet i St. Marys Parish kirke i Whitekirk i regionen East Lothian. Oldefar var 26 år med initialene «S.H.» for Sivert Hansen. Dette måtte være ham!

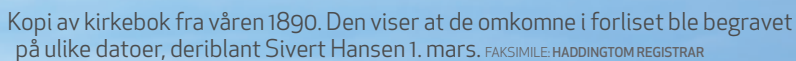
I et forsøk på å finne oldefars grav kontaktet jeg East Lothian som har arkivene med gamle kirkebøker. Derfra fikk jeg tilsendt en kopi av kirkeboken fra våren 1890, og svaret som kom var svært overraskende. Den viste at fem av mannskapet på seks er gravlagt ved samme kirke, men på forskjellige datoer. Gravstedsnumrene sto også oppført, noe som ga mulighet til å finne hvor de er gravlagt på kirkegården. Ingen av mannskapet er likevel gravlagt med egne gravminner, da de ikke hadde navn eller andre opplysninger på den tiden.

En senere avisartikkel viste for øvrig at også den siste av de involverte ble funnet. Dette var kaptein Rolf Mikaelson, som ble sporet opp først seks uker etter forliset.

I SPORENE ETTER OLDEFAR

I slutten av november 2019 tok kona og jeg turen til Skottland og North Berwick for å lete etter graven til oldefar. Først ble det et besøk på stranden ved Seacliff og Carr Rock, der Liberal og fem av mannskapet ble funnet. Deretter gikk turen videre til kirken i Whitekirk.

Områdekartet med nummerering av gravstedene gjorde at gravstedet var rimelig lett å finne. Vi tok med

Det nok ingen av de nygifte visste om på den tiden, var at Ingeborg Sofie ventet barn. Som sjømannsenke fødte hun en gutt 9. oktober i 1890. Hun ga ham navnet Sivert etter sin far. Sivert d.y. tok senere etternavnet Helvik etter stedet han var født og oppvokst. Ingeborg Sofie giftet seg senere med Emanuel Hansen (sin avdøde manns bror), som hun fikk fem barn med.

VERDIFULL HJELP PÅ VEIEN

Etter nesten 130 år fikk vi altså endelig legge ned en krans på oldefars gravsted. Det må rettes en takk til kystvakten som tilfeldig fant ham i vannet, det samme til personer og institusjoner i Skottland som har hjulpet meg med å finne detaljerte avisartikler, kirkebøker, gravsted med mer.

Til slutt også en stor takk til lokallaget i Slegt og Data og Dalane Folkemuseum for all hjelp. Uten dere hadde jeg ikke funnet tilbake til oldefars grav og historien om hva som skjedde en uværsdag ved den skotske kyst 27. februar i 1890.

Reddet av forsinkelsen

Det lønner seg å ha god tid, sies det. Det gjaldt i hvert fall ikke da min mor skulle ta et sivilt fly fra Stockholm til London under andre verdenskrig.

■ HANS ARNE CAPPELEN

Min far, Didrik «Dixe» Cappelen (1900–1970), ble i 1940 satt i fengsel på grunn av aktivt motstandsarbeid i Grenlands- og Skiensområdet rettet mot de tyske okkupantene og de norske nazistene. Dette kunne handle om blant annet politisk agitasjon, undergrunnsvirksomhet mot lokale nazister og støtte til kampene i Vinjevingen og Øvre Telemark.

Senere fikk han hjelp av ektefellen, Gudrun (1910–1997), til å flykte fra nazifengslet i Åkebergveien i Oslo. Etter flukten var de sammen noen dager i Oslo og bodde skjult hos venner. Videre tok de tog til Halden, der de

møtte en representant for hjemmefronten, før de alle tre gikk over isen ved et tilfrosset Svinesund i februar 1942.

Det er skrevet flere bøker om både motstandsarbeidet og flukten fra fengslet. Disse ser du en oversikt over i litteraturlisten, og jeg vil særlig anbefale Christensens bok *Dåd*, med fine tegninger av Andreas Hauge.

OPPHOLDET I NABOLANDET

Mine foreldre var i perioden 1942–1944 norske flyktninger i Stockholm. Fars gamle studievenn, juristen Olav

Det var en risiko forbundet med å fly til London under krigen, da man kunne bli skutt ned av tyskerne. Bildet viser det tyske jagerflyet Focke-Wulf Fw 190, som ble mye brukt under krigen. EIER: U.S. AIR FORCE PHOTO

Mine foreldre, Gudrun og Dixe, i 1930. Bildet er tatt på Borgestad gård der hennes foreldre bodde. FOTO: PRIVAT

Mors opptegnelser fra krigen i bladet *Telemark Historie* fra 1990. FAKSIMILE: TELEMARK HISTORIE

Noen av mine krigsopplevelser

Av Gudrun Cappelen

Om aftenen 30. januar 1942 stoppet en bil med Gestapos nummerskilt utenfor fengselet i Åkebergveien, hvor min mann var da. Det var lett å kopiere Gestapo-bilenes nummerskilt. Sivile biler som Gestapo brukte, sto hver dag utenfor Gestapos hovedkvarter i Victoria terrasse. Ut av bilen steg to menn, sinte, og sivilkledd, som Gestapofolk vanligvis var. De tyske militære var like redde for Gestapo som vi var, og dette regnet vi med. «Gestapo»-folkene ville ha med Cappelen til avhør på Victoria terrasse. De to «Gestapo»-folkene var Arne Qvenild og Kristian Aubert.

Svendsen, var kontorsjef ved den norske legasjonens rettskontor i den svenske hovedstaden. Han ansatte far som juridisk sekretær, mens mor fikk jobbe som norsk lotte med mangfoldige oppgaver.

Min mor beskrev oppgavene slik:

«Vi marsjerte, kokte for de norske polititroppene som ble utdannet i Sverige, arbeidet som hjelp på sykehus – alt som kunne brukes ved Norges frigjøring. Vi gjorde hva vi kunne, men ønsket å delta mer aktivt i krigen.»

I Stockholm bodde mine foreldre i en leilighet som de hadde leid sentralt i byen. De var blant de få flyktningene som var i Sverige som ektepar, og fikk et travelt sosialt liv der de hadde mange besøk, sammenkomster og nøt friluftslivet. De ble populære hos flere norske slektninger og venner som også hadde flyktet til nabolandet fra det tyskokkuperte Norge.

En felles venninne de hadde var Ida Nikoline «Tikken» Bernardes, født Lindebrække (1914–2010), senere gift med krigshelten Max Manus. En venn var John Lyng, som senere ble både statsminister og utenriksminister, og feiret dessuten bryllupsmiddagen i mine foreldres leilighet da han giftet seg med Liv Godager i 1944. I Stockholm ble min far også medlem av Svensk-Norsk Forening, der han i 1943 ble medlem av foreningens representantskap. Min far og Lyng stiftet i tillegg en egen norsk juristforening i byen.

UNNGIKK DØDEN

I mai 1944 forlot mine foreldre Sverige for å reise til London. Min far var blitt bedt om å komme til justisdepartementet i London for å arbeide hos rikspolisjefen,

Andreas Aulie (1897–1990), som senere ble riksadvokat. Rikspolitiet var den norske militære politietaten i eksil, der formålet var å bygge opp en styrke som i overgangspérioden etter krigens avslutning skulle kunne løse vanskelige ordensmessige, og til dels militærpregede, oppgaver.

Far reiste med fly over til London først, mens mor skulle komme etter i et senere fly. Da han ventet på flyplassen for å ta imot henne, fikk han høre en skrekkelig beskjed over høyttaleranlegget. Flyet som mor skulle ta fra Stockholm, hadde blitt skutt ned av tyskerne! Det var en kjent sak at det var en risiko å fly til London under krigen.

Det han imidlertid ikke visste var at hun kom for sent til flyet i Sverige, og derfor måtte ta et annet fly. Min mor ergret og bekymret seg over forsinkelsen der og da, men i ettertid viste det seg altså at hun hadde en solid porsjon hell og lykke med seg. Snakk om flaks!

Jeg husker at min far snakket om denne skrekkelige opplevelsen til meg da jeg var yngre, og som er en historie det ikke har blitt skrevet om i bøker. Han fortalte at følelsene var rimelig overveldende da min mor senere plutselig og helt uventet, for ham, dukket opp på flyplassen.

GRÅE OG TRISTE LONDON

Min mor har beskrevet at hun også jobbet i London for den norske regjeringen, blant annet som K-soldat, og fikk opplæring i Hyde Park til å marsjere og lystre ordre. En K-soldat er for øvrig en betegnelse på en kvinnelig soldat som var i tjeneste i det norske forsvaret i eksil under andre verdenskrig.

Hun arbeidet også ved de ulike regjeringskontorene. Mor skrev et brev 28. desember 1944 til moren sin, der

Mine foreldre som sølvbrudepar i 1956 i hagen foran deres hus i Skien. FOTO: PRIVAT

det deriblant sto: «Min mann liker sitt arbeide meget godt, jeg ikke fullt så godt. Jeg liker ikke å gjøre ting som jeg ikke har gjort før og ikke lært.»

I hennes opptegnelser fra etterkrigstiden, publisert i bladet *Telemark Historie* nr. 11 i 1990, står det: «London i 1944 og 1945 var et trist sted. Bombet, skittent og grått. Men ingen tenkte på å gi opp – «business as usual» sto det utenfor butikker uten vindusglass og med tydelige merker etter bombing. Flyalarm natt og dag, få barn å se – de var evakuert.»

SKULLE BLI BEHANDLET ETTER NORSK LOV

Det finnes seks rapporter som min far skrev fra sitt arbeid som Justisdepartementets representant. En kan lese at han i den engelske hovedstaden ble lært opp til å bli sivilmilitærmajor, også kalt «blåmajor», som skulle brukes i oppryddingen ved befrielsen av Norge. Far ble tilknyttet Distriktskommando Nord-Norge (DKN), som var den militære kommandoen for landsdelen. Han besøkte blant annet dens avdeling i Skottland.

I hans etterlatte papirer ser vi at han den 10. mai 1945 ble beordret til et fritt Norge i Narvik, og tre dager senere til Bodø, der han kom i kontakt med den lokale distriktspolitisjefen og fylkesmannen. Fars oppgaver var å påse at krigsfanger, nazister og tyske militære ble behandlet etter norsk lov, og ikke tilfeldig og lovløst. Dette var han blitt opplært til i London, da han arbeidet for den norske regjeringen og rikspolisjefen.

Mine foreldre i stua hjemme i Skien i 1960. FOTO: KARL JACOB SOLHEIM

Min far drøftet planene for arbeidet sitt med folk i Stockholm og Kiruna i Sverige, samt i Bodø med den midlertidige politisjefen der. Planene omfattet mye forskjellig, fra kontroll av landssvikere og krigsforbrytere blant flyktningstrømmen, til forsendelse av embetsstempel, armbind og uniformer til norsk politi.

Om arrestasjon av tyske krigsforbrytere skrev han:

«Det gjelder tyske vakter som har drept eller mishandlet russiske krigsfanger. Hittil har man innskrenket seg til å gjøre den tyske kommandant oppmerksom på at han holdes ansvarlig for at de skyldige blir tatt vare på. Jeg har fremholdt at tyske krigsforbrytere i Norge skal tiltales ved norske domstoler og straffes etter norsk lov. Det kan ikke være noen militær sak å foreta straffeforfølgningen.»

Om såkalte «tyskerjenter» skrev han at «flere jenter som har hatt omgang med tyskere, lider av kjønnssykdommer. Av hensyn til den fare de kan være for norske soldater, har stabslegen tatt skritt til å få dem isolert, bevoktet og behandlet i samarbeid med helserådet.»

I et brev som min far skrev til mor 11. mai 1945 fra Narvik, sto det blant annet:

«Her går alt aldeles strålende. Folk er fabelaktig flinke til å greie brasene og inntar en bemerkelsesverdig ro og orden som vi har all grunn til å være stolte av. Det var herlig å komme til Norge etter over tre års fravær.»

EGNE BETRAKTNINGER

Fra tiden mine foreldre var flyktninger, har de tatt vare på og overlatt til meg en rekke dokumenter og brev. Jeg fikk også høre om at de begge tjenestegjorde for den norske regjering i oppholdet som flyktninger i Stockholm og London.

Generelt vil jeg si at det er viktig å spørre de eldste i slekten om hva de har opplevd, da det vil komme frem historier som ikke vil stå i arkivene – som angående flyepisoden. Noe annet sentralt er å ta vare på gamle brev og diverse dokumenter; her vil ofte detaljerte opplevelser komme frem.

Selv ble jeg unnfanget under blitzregnet i London høsten 1944. Min mor rakk å komme hjem til Norge, slik at jeg kunne bli født på Lutherske sykehus i Porsgrunn den 6. juni 1945. Men: Jeg hadde ikke vært her i dag hvis hun hadde hatt litt bedre tid da hun skulle ta London-flyet fra Sverige. Hvis ikke det er livets tilfeldigheter, så vet ikke jeg.

KILDER OG LITTERATUR

- Birkenes, J. *Milorg I D17 (Nedre Telemark) 1940–45*. 1982
- Cappelen, D. «Et februarbrev til Jens Christian Hauge». *Slekt og Data*. Nr. 1., 2013.
- Cappelen, G. «Noen av mine krigsopplevelser». *Telemark historie*. Nr. 11., 1990.
- Christensen, A. R. *Dåd*. 1965.
- Haugen, L. *Cappelen-slekten 1627–2008* (s. 107, 124–129). 2008.
- Henriksen, K. *Fortellinger om motstand – nordmenn i krig fra 1939 til 1945* (s. 255–263). 2019.
- Rolfsen, W. M. *Usynlige veier. Fra Edderkoppens og flyktningekspertens historie*. 1946.

Tantes nye liv i Afrika

Mange nordmenn emigrerte til USA med håp om et bedre liv. Tante Elfrida derimot, som jeg aldri fikk møtt, reiste med moren sin til Lüderitz i Afrika. Hvorfor? Jo, byen ble rik etter at det ble funnet diamanter i sanden!

■ JENS KAASBØLL

Elfrida ble født av Hanna Berg i Oslo (Kristiania på den tiden) i 1894 og døpt i Johanneskirken, som lå på Christiania torv ved Rådhusgata, før den senere ble revet etter et jordskjelv. Hanna bodde like i nærheten, nærmere bestemt i Nedre Vollgate 5.

I kirkeboka ser jeg at Elfrida ble født utenom ekteskap, og at faren står oppført som Karl Kareliussen, som var kjører på guldlistfabrikk. Karl var også, i likhet med Hanna, fra Eidskog helt sør i gamle Hedmark fylke – ikke langt unna grensen til Sverige. De kjente hverandre trolig fra før av da de kom til Oslo. I folketellingen 1900 finner jeg ut at Elfrida har etternavnet Berg.

I konfirmasjonsinnførselen i kirkeboka for 1909 står faren oppgitt som Andreas Andersen, en av hennes faddere. Likeledes er hun innført med navnet Elfride Andersen i en skipsliste fra 1910. Det er usikkert hvem denne Andreas Andersen var. Han var to år eldre enn Hanna, og kom også fra Eidskog. At det var han som var faren anses dermed som en mulighet.

Skipsliste fra Hamburg i 1910. Hannas navn på andre rad, og Elfridas navn på fjerde rad. FAKSIMILE: HAMBURG PASSENGER LISTS

Nr	Zuname	Vornamen	alder Tid	vekt Tid	(in Zehn- nen)
1					
115	Tannowska	Sylvia	1	43	
116	Bag	Hanna	1	41	
117	Walden	Elfride	1	44	
118	Anderson	Elfride	1	16	

OPPVEKST I NORGE OG SVERIGE

Moren Hanna flyttet med Elfrida tilbake til sine foreldre på Aklangberget i Eidskog etter at datteren var døpt. Senere døde Elfridas besteforeldre da hun var rundt ti år gammel, som gjorde at Hanna reiste til Chicago i USA. Elfrida bosatte seg derimot hos onkelen Carl Johan i Värmland i Sverige, som ikke hadde barn selv. Hun bodde der til hun ble konfirmert 15 år gammel i Vestmarka kirke i Eidskog.

Tante Elfrida ble altså født i Oslo og konfirmert i Eidskog, men hvor gikk veien videre? Det tok mange år før jeg fant ut av dette. Jeg fant verken ekteskap eller bortgang, om det var i Norge eller Sverige. At moren emigrerte visste jeg ettersom jeg hadde funnet henne i skipslistene fra Hamburg, som er søkbare i ancestry.com. Et par år senere tok jeg likevel en ny kikk i skipslista, og da så jeg Elfridas navn to rader under morens.

DIAMANTFUNN I LÜDERITZ

Året før Elfrida ble konfirmert, inntraff en stor begivenhet på den andre siden av kloden. Ved byen Lüderitz i Namibia (den gang Lüderitzbucht i Tysk Sydvest-Afrika) ble det funnet diamanter i sanden. Byen var en liten fisker- og havneby 1000 kilometer nord for Cape Town, der noen norske hvalskip har hentet forsyninger, kokt hval og blitt reparert. Diamantene ble opphavet til stor rikdom på kort tid i den lille byen, og kan sammenliknes med Dubai 100 år etter. Rikdommen tiltrakk seg mange tyskere, samt folk fra andre europeiske land og Amerika.

Blant de tilreisende lykkejegerne fantes en tyskfødt nordmann; bakeren og konditoren Johannes Amandus Kröger.

Han hadde nylig stukket av fra sitt konkursbo i Fredrikstad, slik at muligheten til å starte opp igjen på et sted med mye penger var tiltrekkende. Han etablerte et konditori i Lüderitz, og året etter kom også hans norske kone.

REISEN TIL AFRIKA

For dem som var født utenfor ekteskap på 1800-tallet fantes begrensede muligheter for et godt liv i Norge. Mange emigrerte derfor til Amerika, ofte rett etter at de var blitt konfirmerte og dermed voksne. Elfrida opplevde nok også at hun var mindre verdt enn andre på hennes alder, både i Sverige og Norge.

Moren Hanna hadde kommet tilbake fra Chicago etter å ha blitt gravid med en eidskoding der. Hun fødte barnet i Oslo. To år etter fikk hun nok en datter, dermed hadde hun tre døtre med like mange fedre utenfor ekteskap.

Hanna var hushjelp og søkte trolig etter bedre muligheter andre steder. Det er ukjent om hun hadde fått et tilbud om arbeid ved Krögers bakeri i Lüderitz, eller om hun bare hadde hørt om diamantrushet.

Uansett tok Hanna med Elfrida til Afrika et halvt år etter konfirmasjonen. I skipslista står moren oppført som kokk. De reiste først til Hamburg og tok derfra det tyske dampskipet Admiral til Lüderitz. Dette var en båttur som tok tre uker, rundt dobbelt så lang tid som fra England til New York.

DEN NYE TILVÆRELSEN

Elfrida hadde som nevnt bodd på landet i Norge og Sverige hos sine besteforeldre og onkel, som var selveiere og trolig blant de bedre stilte i bygda. Selv om det var store økonomiske forskjeller mellom storbonden og leilendinger, hadde de en felles kultur, religion og tilhørighet. Alle kunne snakke med alle.

Lüderitz var diametralt motsatt. Et herrefolk av kolonialister på den ene siden, og innfødte herero- og

Lüderitz i 1913. Krögers bakerihus er markert. FOTO: UKJENT

Hanna Berg sammen med datteren Solveig i 1912. FOTO: UKJENT

namafolk, som tyskerne delvis massakrerte tre år før Elfridas ankomst, på den andre siden. På bakgrunn av dette var Elfridas sosiale og økonomiske status himmelhøyt over de innfødte, selv om hun jobbet som hushjelp. Hun omgikk i tillegg trolig både tyskere og andre europeere som levde gode middelklasseliv i byen, og fikk impulser som var svært mer varierte enn dem hun hadde fått i Eidskog og Värmland. Den kosmopolitiske byen må ha gjort inntrykk på tenåringsen fra landsbygda i Skandinavia.

Etter å ha funnet ut at Elfrida flyttet til Namibia da hun var tenåring, ble jeg nysgjerrig på om jeg hadde slektninger der. Under et besøk i Lüderitz fikk jeg kopiert byens adressebok for 1914. Den bekreftet at bakeren Kröger bodde der, men den inneholdt bare hovedpersonen i husholdningene, som var mannen.

Sør-Afrika (som grenser til Namibia) har arkiver med gode søkemuligheter. Der fant jeg mye stoff om Kröger, men igjen, ingenting om Elfrida. Den sørafrikanske slektsforskerforeningen har også sitt eget gravminne-register, som inkluderer Lüderitz, men Elfrida var heller ikke å finne i det.

MOREN FIKK BARN PÅ NY

Da Kröger hadde bakeri i Fredrikstad, bodde både han og de ansatte i samme hus som bakeriet. Når vi vet at Elfrida var hushjelp hos Kröger og at Hanna var kokk, er det sannsynlig at hun og moren også bodde i bakerihuset i Lüderitz.

Etter mindre enn ett år i bakeriet i Lüderitz ble Hanna gravid igjen, og det viste seg at bakerieieren Johannes Kröger var den sannsynlige faren! Vi har ingen bevis for farskapet, men datteren som ble født i byen

Dødsannonse til Elfrida fra 1912.

FAKSIMILE: LÜDERITZBUCHTER ZEITUNG

oppgå senere en baker ved navn Kröger som sin far. På grunn av dette ble han separert fra sin kone kort tid etter barnets fødsel. Etter separasjonen er det enda mer sannsynlig at Hanna, Elfrida og det vesle barnet ble boende i Krögers bakerihus, og Elfrida fikk dermed trolig en nærmere tilknytning til ham.

OVERRASKENDE DØDSFALL

Vel hjemme fikk jeg gjennom Universitetsbiblioteket låne lokalavisa *Lüderitzbuchter Zeitung* fra 1909–1914 på mikrofilm fra Tyskland. Jeg tilbrakte mange timer med å kopiere alt av slektsstoff som jeg fant i de seks årgangene, og etterpå enda flere timer med å indeksere dem. Jeg la stoffet åpent på nettet¹ for å forhåpentligvis komme i kontakt med andre slektsforskere med kunnskap om stedet.

Jeg fant en del annonser for Krögers konditori, og etter å ha gjennomgått fire årganger av avisa fant jeg endelig noe om Elfrida. Det var verken en forlovelsesnotis eller en passasjerliste, men hennes dødsannonse – 18 år gammel!

Til slutt fant jeg også ut at gravsteinen til Elfrida var transkribert feil (Marinda Anderson) av den sørafrikanske slektsforskerforeningen.

Lüderitz ligger på grensa mellom Kalahariørkenen, der det gjerne er 40 varmegrader om dagen, og Atlanterhavet, der Benguela-havstrømmen frakter kaldt vann langs Afrikas vestkyst. Denne temperaturforskjellen setter opp en konstant vind fra ørkenen mot kysten, varierende mellom bris og kuling. Vinden inneholder støv og sandkorn, slik at å oppholde seg utendørs i Lüderitz føles som å bli sandblåst.

Det regner 30 mm i året, som er omtrent ingenting. Drikkevannet kom i Elfridas tid fra et avsaltingsanlegg. Den eneste jorda som finnes i byen, er fraktet 200 km for å kunne plante noen blomster langs husveggene.

Omgivelsene er omtrent motsatt av det varme og fuktige Afrika, der malaria og andre tropesykdommer tok livet av en betydelig andel av kolonistene.

Likevel døde Elfrida bare to år etter at hun kom til Lüderitz. Vi kan bare spekulere i om det kunne være vinden og sanden som ga henne lungebetennelse på den kaldeste tida av året. Det var ingen trøst for henne, men hun fikk nok en mer storslagen begravelse enn det hun ville ha fått i Eidskog. I en stor dødsannonse i lokalavisa sto det:

«På lørdag den 27. ds. sovnet vår kjære hushjelp frøken Elfrida Andersen stille inn etter et kort sykeleie for fylte atten år. Til de mange som har vist oss sin dyptføyte deltakelse ved denne anledningen, særlig deltakelsen av damekoret i begravelsen, gir vi herved vår hjerteligste takk. Lüderitzbucht, 30. juli 1912 – Johs. Kröger og frue.»

I motsetning til den frasepareerte fru Kröger, var ikke moren Hanna nevnt i dødsannonse. Elfridas gravstein står for øvrig fortsatt på hovedkirkegården i Lüderitz.

REISTE TILBAKE

Etter Elfridas bortgang reiste Hanna til Oslo med den minste jenta, som hun plasserte på et barnehjem. Etter et par år reiste hun til Steinkjer som hushjelp for sin bror, som hadde blitt enkemann. Hun var etter hvert syk i lengre perioder og døde på Grønland gamlehjem i hovedstaden under krigen.

Kröger returnerte til Schleswig i Tyskland og opplevde to verdenskriger som den tapende part. Hans siste kjente oppholdssted er Bad Oldesloe i 1952, men jeg har ikke klart å finne ut av hvordan han livnærte seg eller om han fikk andre etterkommere.

Uten diamantfunnet i Lüderitz hadde nok Elfrida endt opp et helt annet sted. Blant kvinner født i Eidskog mellom 1885 og 1895 var mange blitt hushjelpere i Oslo i 1910, mens de fleste arbeidet på gårder i hjembygda. Noen hadde også emigrert til USA. Hvis ikke Hanna hadde tatt med datteren på skipet til Afrika, er det derfor sannsynlig å tro at Elfrida ville endt opp som gårdskjerring hjemme i grensetraktene.

KILDER

- Adressebok for byen og distriktet Lüderitzbucht: folk.universitetetioslo.no/jensj/Luderitz/LuderitzAdressbuch1914.
- *Aftenposten* (s. 7). 05.06.1943.
- Brev av Kröger fra 1951.
- Climate Lüderitz.
- Dødsfallsprotokoll for Oslo, Avd II, nr. 679.
- Emigranter over Oslo 1867–1930.
- Folketellinger Eidskog: 1900. Fredrikstad: 1900. Steinkjer: 1920.
- *Fredrikstad Blad*. 13.02.1908.
- Fredrikstad politikammer, passjournal.
- Gravsteiner i Sør-Afrika: eggse.org.
- Gyory, J (m.fl.). *The Benguela Current*.
- Hamburg Passenger Lists, 1908 og 1910.
- Kirkebok for Johannes Kröger, 1882–1896, s. 255, nr. 118.
- *Klokkerbøker: Vestmarka sokn i Eidskog 1895–1923*. Eidskog, 1895–1917.
- *Lüderitzbuchter Zeitung*: 08.08.1909–02.01.1914. folk.universitetetioslo.no/jensj/Luderitz/LuderitzbuchterZeitung.
- Schoedder, E. Lüderitzbucht. Damals und gestern. 1983.
- Skillingmarks kyrkoarkiv, Församlingsböcker.

¹ folk.universitetetioslo.no/jensj/Luderitz/LuderitzbuchterZeitung

Kjærlighet på de sju hav

Hvor og når man finner den rette handler ofte om tilfeldigheter. Mine besteforeldre, som kom fra Bergen og Viborg, ble kjent med hverandre på verdenshavene for hundre år siden og endte opp som vesterålinger.

■ STEIN ANDERSEN

Begge min fars foreldre døde relativt unge, farfar 56 år gammel i 1940 og farmor 53 år gammel i 1945. Alle deres barnebarn er født på 1950- og 60-tallet og har kun kjent dem gjennom hva våre foreldre har fortalt. Selv har jeg forsøkt å finne ut litt mer om deres liv og virke. Denne fortellingen er basert på hva man med relativt enkle hjelpemidler kan finne ut via arkiver, museer og ikke minst internett.

Livet består av noen tilfeldigheter, og sett tilbake er de kanskje den viktigste delen av livet? Farmor etterlot seg en koffert med en del dokumentasjon som er kjærkomment for en slektsforsker. Blant annet inneholdt den et album med bilder fra perioden hvor mine besteforeldre traff hverandre i 1919–1920. I tillegg ble det funnet et kamera, attester, farmors snørestøvletter og mange avisutklipp fra hennes eldste brors død og begravelse.

I kofferten fantes også materiale om skipet hun hadde seilt med under første verdenskrig, der også farfar

mønstret på. Det viste seg at skipet, DS Quernstad, tilhørte Grefstads Rederi i Arendal. Jeg fant ut at rederiarkivet var overlatt Aust-Agder-arkivet, og referanser til rederiarkivet er basert på en gjennomgang av dette.

FARMORS OPPVEKST

Min farmor, Anna Larosa Jensen, ble født i Viborg i Danmark 10. januar 1892. Hun var barn nummer åtte i en søskenflokk på elleve, og familien levde i fattige kår i byen. Hennes far var skomaker, men folketellingen i 1890 forteller at familien var på fattigunderstøttelse. Dette hindret ikke at noen av hennes søsken kom seg fram i livet. Den eldste, som var sigarmaker, ble folketingsrepresentant og leder for De Samvirkende Fagforbund, datidens danske LO. En annen bror ble formann for det danske Malerforbundet.

DS Quernstad med nøytralitetsmerking.

Ifølge en attest i farmors koffert datert 20. januar 1915 fra skomaker Jens Holtegaard, hadde farmor tjent hos ham i tre år til hans «fulle tilfredshet». Papirer viser at hun i januar samme år ble antatt til vederlagsfri utdanning som sykepleier. Det er uklart om hun fullførte dette, da familiehistorien er at hun tok utdanning som barnepleier.

FARFARS OPPVEKST

Min farfar, Olaf Johan Andersen, ble født i Bergen 14. februar 1886. Han kom også fra små kår, og ved folketellingene både i 1900 og 1910 er hans fars yrke oppgitt til løsarbeider. Imidlertid oppgir kirkebøkene ved barneåpne i 1870- og 80-årene at han da var seilmaker.

I skipslistene for 1900-tellingen oppgis farfars eldre bror som 2. maskinist på DS Agnes av Bergen på reise fra New York til Banas på Cuba. Dermed kan det synes som om neste generasjon stevnet mot bedre kår også her. For øvrig bodde familien sentralt i Bergen, men flyttet rundt.

I 1910-tellingen oppgis farfar som fyrbøter på skip. Fra Statsarkivet i Bergen bestilte jeg kopi av farfars mønstringer. Fra mønstringspapirene fremgår det at han fikk maskinistsertifikat av 2. klasse 13. august 1908 og maskinistsertifikat av 1. klasse 18. mai 1912, med eksamensresultatet «Meget Godt» og karakter 1,86. Videre viser papirene at han seilte på ni skip i perioden 1906 til 1917, der sju var tilhørende Bergensrederier. Seilingsperiodene varierte fra ni dager til 15 måneder.

ET UBÅTANGREP PÅ NORSKEKYSTEN

For et av skipene, DS Knut Hilde av Bergen, kom avmønstringsgrunnen meget overraskende. Farfar mønstret på skipet som 1. maskinist 22. august 1916 og «mønstret av» en drøy måned senere med begrunnelsen «torpedert»!

Denne hendelsen var helt ukjent i vår familie, og førte til flere søk på nettet. Hendelsen var omtalt i en rekke aviser, deriblant i *New York Times* 28. september 1916. Historien var at to dager tidligere var DS Knut Hilde på reise fra Petchora i Vest-Sibir i Russland til West Hartlepool i England med trelast. Ikke langt unna Sletnes fyr på Nordkinnhalvøya i Troms og Finnmark ble skipet stoppet av den tyske ubåten U-43, og forsøkt senket med granatild og torpedo. Mannskapet fikk gå i båtene og ble senere plukket opp.

Det viste seg at skipet fløt på trelasten om bord og drev rundt på Finnmarkskysten utover høsten. Dårlig vær hindret berging. Siste anførsel i norske aviser angir at skipet visstnok strandet på Murmanskysten. Selv for et land som Norge, som skulle være nøytralt, var krigshandlinger en reell fare også under første verdenskrig.

EN AVGJØRENDE NORGESREISE

Frem til rundt 1916 har det ikke vært innslag av de store tilfeldighetene i farmors liv. Imidlertid hadde hun en eldre bror som hadde flyttet til Holt ved Tvedestrand, der han livnærte seg som snekker. Ifølge kirkeboka for Holt ble snekkersvenn Thomas Cornelius Jensen fra Viborg gift med enken Thora Olava Knutsen fra Tvedestrand 17. september 1914.

Nøyaktig når vet vi ikke, men farmor reiste til Holt for å besøke sin bror. Om hun hadde tilsagn om arbeid er uklart, men ifølge familiehistorien kom hun via sin bror i kontakt med familien Møller fra Arendal. Familien besto av skipskaptein Lars Weisse Møller født i 1877, hans engelske kone Kate Hellen Lock Møller født i 1892 og deres sønn Sigurd født i oktober 1916.

Fru Møller og farmor kom visstnok godt overens, og de skilte seg ut i et småborgerlig Arendal. Det skulle vise seg at her begynte farmors livsreise for alvor!

BARNEPIKE I UTENRIKSFART UNDER KRIGEN

På nyåret i 1917 gikk kaptein Møller om bord i DS Bergensfjord i Kristiansand, med kurs mot USA. Ifølge passasjerlistene fra Ellis Island ankom kapteinen New York 21. januar. Han skulle senere mønstre på Arendalsskipet DS Quernstad.

Til tross for de farlige tidene på havet under krigen, besluttet Møller å ta med familien om bord. Farmor ble også med som barnepike for Sigurd. Det ni måneder gamle barnet og de to damene, begge 25 år, startet reisen fra Arendal i august 1917. Passasjerlistene fra Ellis Island forteller at de ankom New York med DS Oscar II 26. august.

DS Quernstad lå i Galveston i Texas, hvor de gikk om bord 9. september 1917. Det har ikke vært mulig å finne alle detaljer om seilasene. Ved å sammenholde informasjon fra rederiarkivene, farmors sjømannspairer og passasjerlistene fra Ellis Island, kan man se at Quernstad frem til april 1918 blant annet var på langfart til Australia. Frem til de ankom New York 16. april 1918, hadde de vært innom Brisbane, Sydney, Melbourne og Newcastle.

Ifølge rederiarkivet lå skipet i New York frem til 9. mai. Passasjerlistene forteller videre at den 26. april går fru Møller, farmor og Sigurd i land med bestemmelsessted Brooklyn. Dette var trolig på grunn av minefaren, men også fordi fru Møller var gravid med sitt andre barn. 8. september samme år ble datteren Enid Helene Lock Møller født i Brooklyn i New York. De oppholdte seg i byen kommende vinter.

OVER DAMMEN I SAMME BÅT

Men hva med farfar? I mønstringspapirene hans mangler mønstring til DS Quernstad. Ifølge familietradisjo-

nen skulle farmor og farfar ha møtt hverandre før de gikk om bord på skipet, og at farfar kjente kaptein Møller fra før av.

Fra Statsarkivet i Kristiansand fikk jeg en kopi av kaptein Møllers mønstringer, men ikke noe tydet på at de hadde vært på samme skip. Imidlertid manglet mønstringer for perioden 1914 til 1928, blant annet til Quernstad i 1917. Det var nok ikke uvanlig å ta hyre uten å mønstre.

Neste skritt ble å søke i passasjerlistene fra Ellis Island for å finne farfars reiser til USA. Der fikk jeg et treff i 1912, hvor han mønstret på et av skipene i mønstringspapirene, og så et treff i januar 1917! Da skulle han mønstre på et skip i New Orleans, også det i henhold til mønstringspapirene.

Det som imidlertid var litt interessant, og nok en tilfældighet, var at han ankom New York 21. januar 1917 med DS Bergensfjord fra Bergen, hvor han gikk om bord 10. januar. Dette var samme skip og krysning som kaptein Møller fulgte, og er den eneste dokumentasjonen jeg har funnet som tilsier at de to herrene kanskje hadde møtt hverandre før de var på Quernstad.

Det neste sporet jeg finner etter farfar i USA er i passasjerlistene for Quernstad. Han mønstret om bord i Newport News 22. april 1919, sammen med fru Møller, barna Sigurd og Enid, samt farmor. Han mønstret på Mount Vernon i januar 1917, men om han kom direkte derfra til Quernstad er ikke klart. Familiehistorien er at kaptein Møller fikk farfar til Quernstad, og muligens hadde han et opphold i New York før han gikk om bord, hvor han ble kjent med fru Møller, barna og farmor.

NYE OPPLEVELSER PÅ HAVET

Quernstad reiste fra Newport News i Virginia i april 1919. De neste åtte månedene var de innom land som blant annet Spania, Gibraltar, Italia, Algerie, Argentina og Brasil, og underveis var de gjennom både havarisaker og reparasjon på skipet.

I rederiarkivene ved Aust-Agder museet, kom jeg blant annet over at Quernstad forlot Rosario i Argentina 2. august med en last mais for Gibraltar. Under seilas ned Rio de La Plata, grunnstøtte skipet på morgenen søndag 3. august. Dagen etter, etter mye hard manøvrering, kom skipet flott og fortsatte etter å ha peilet for eventuelle lekkasjer. Senere måtte skipet på verksted i Genova i Italia fra 26. september til 26. november – dette for å reparere en lekkasje i forpiggen, samt brann- og hardtværsskader.

De ankom New York julaften 1919. Vel tilbake i USA ser det ut som familien Møller, farmor og farfar gikk i land. Hvordan livet om bord artet seg har vi ingen skriftlige kilder for. Imidlertid er det en del bilder i farmors album som indikerer at både store og små passasjerer hygget seg sammen med skipets besetning.

Denne reisen med Quernstad fikk den følge at frøken Jensen fra Viborg og maskinist Andersen fra Bergen giftet seg sommeren 1920 i Vordingborg på Sjælland. De flyttet til Bergen hvor min farfar begynte hos Hjelma & Herdla Dampskibsselskap. Der ble han etter hvert også maskinist på lokalruteskipet DS Skjergar, som seilte i Øygarden.

FRA VEST TIL NORD

Det kan vel ikke kalles en tilfældighet at skip selges, men i 1925 ble Skjergar solgt til Vesteraalens Dampskibsselskap (VDS) på Stokmarknes i Vesterålen. Farfar ble med skipet nordover, sannsynligvis for å hjelpe VDS i gang med driften, men fant ut at på Stokmarknes var det mulig å slå seg ned. Han fikk sin kone og deres to første barn nordover, og slik ble undertegnede vesteråling og ikke bergenser! Livets tilfældigheter påvirker også senere slektsledd!

Skjergar ble ved salget til VDS døpt DS Børøysund og ligger i dag under Akershus festning i Oslo, eid av Norsk Veteransklubb.

Farmor tok for øvrig med seg sine danske mattradisjoner til Stokmarknes. I tillegg røyket hun sigar. Familiens matvaner ble kjent på stedet, og da to unggutter kom hjem fra fisketur med kun et par ål spurte de: «Kæm et nokka sånt?». Svaret de fikk var: «Gå te ho fru Andersen, di et aillt!». ■ ■

Farmor med fem av sine barn
en gang på 1940-tallet. EIER: FAMILIEN

Farmor, farfar og Enid leker sammen. EIER: FAMILIEN

Faksimile i *The New York Times* fra 29. september 1916 om senkede skip.

Seven More Ships Sunk; Ten of One Crew Missing

LONDON, Sept. 28.—Seven more ships were reported sunk in dispatches received here today. Among the vessels lost were four British steamers and ten members of the crew of one of them—the *Thurso*—which was sunk last Wednesday, are still missing. These men put out in a boat when the *Thurso* was sent to the bottom, and have not been heard from since. Nine other members of the crew were landed today.

The other British steamers destroyed were the *Stathe*, the *Thelma*, of 1,002 tons gross, and the *Newby*. The scenes of the sinkings are not disclosed in any of the dispatches.

A Christiania dispatch to Lloyds says the crews of the Swedish steamships *Knut Hilde* and *Dania* and the Swedish bark *Benguela* have been landed.

FAKSIMILE: THE NEW YORK TIMES

Tre norske og et engelsk skib torpederet i Nordishavet.

Fra Vadso telegraferes igaar til »Morgenbladet», at to lastebaade, en norsk og en engelsk, naa til tirsdag er blevet torpederet udenfor Gamvik, hvortil mandskabet er kommet ind.

Videre er »Dania» af Kristiansand torpederet udenfor Mehavn. Mandskabet, 13 mand er i god behold kommet ind til Mehavn.

Senkningen skyldes to store tyske undervandsbaade.

»Dania» tilhorte dampskibsselskabet »Dania», disponent H. E. Hansen-Tangen, Kristiansand. Skibet var paa 462 br. reg-ton og bygget i 1891.

Krigsforsikringen er interesset for 300,000 kr.

Fra Gamvik meddeles et specialtelegram til »Aftenposten»:

Dampskibet »Knut Hilde» af Bergen, paa reise fra Petschora til West-Hartlepool, er senket udenfor Gamvik, hvortil mandskabet er ankommet.

Senere telegraferes:

»Knut Hilde» flyder endnu paa dækslasten, men skibet er fuldstændig gjenembullet af skud. Mandskabet fik 15 minutter til at gaa fra borde paa. Kaptein Brekke meddelte, at 3 lastebaade gik foran »Knut Hilde». Sandynligvis er alle disse senket. Hurtigruten, som forsøgte at hjælpe, har forladt vraket, efter at alle trosser er afslidt.

Undervandsbaaden var lysegraa.

Om DS Knut Hilde-torpederingen i *Aftenposten* 27. september 1916. FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

GRAVSTEIN24®
- vi vet hvor mye det betyr for deg

Vi utfører alt av vedlikehold
på eksisterende gravminner.

Inngravering av nytt navn med datolinje
på eksisterende gravstein kr 5800,-

Se også vårt utvalg av nye gravsteiner.

Kontakt: Tlf: 4000 2448
E-post: post@gravstein24.no
www.gravstein24.no

Rett mann på rett sted til rett tid

Tidligere var inntrykket av min tippoldefar, Hans Johnsen, en mann med kinnskjegg fra et maleri som hang på kontoret til min far. Etter å ha satt meg inn i livsløpet hans, er jeg blitt stolt av hvordan han utnyttet tilfeldighetene og mulighetene som dukket opp, og at han var like opptatt av alles ve og vel som å skaffe seg selv rikdom.

■ VIBEKE GARMANN JOHNSEN

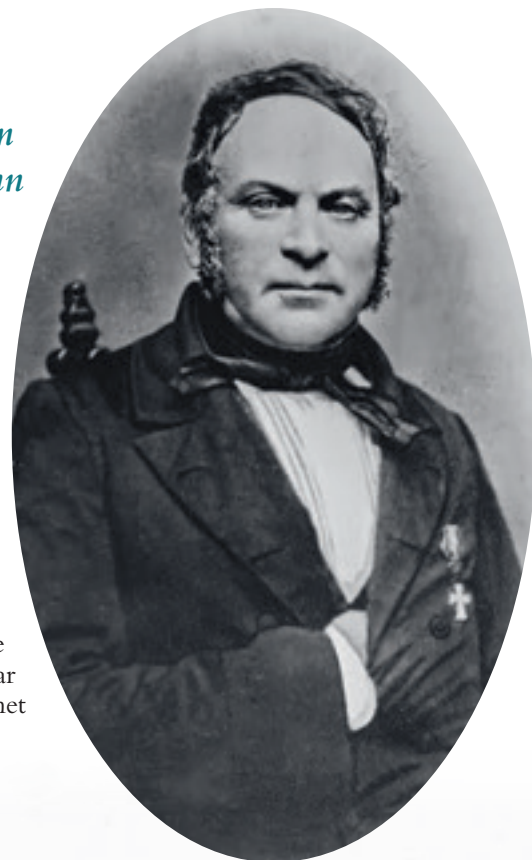
Min far, Niels Christian Garmann Johnsen, fikk Olav Varen, som var journalist og forfatter, til å skrive om firmaets historie i 1975, *Fra far til sønn*. Varen bygger på kilder til historikere og papirer han fant i firmaets arkiv. Han brukte også andre kilder, som du finner i kildelisten, som blant annet *Kristiansands historie*, en bok jeg også har lest.

Min bror, Hans Christian Garmann Johnsen, som var med på å drive firmaet noen år før det ble lagt ned, har også skrevet noe om tippoldefar. Det var en semesteroppgave fra 1977 ved Norges Handelshøyskole i emnet økonomisk historie, der han skrev om tippoldefar som stortingsmann.

Disse kildene har vært sentrale i fortellingen min om tippoldefar.

I 1867 flyttet Hans Johnsen en stor del av virksomheten til Vestre Strandgate.

FOTO: UKJENT / INTERKOMMUNALT ARKIV I VEST-AGDER

Portrett av Hans Johnsen.

FOTO: UKJENT / FIRMAETS ARKIVER

Handelsbrevet fra 1825.
FOTO: UKJENT / FIRMAETS ARKIVER

LIVETS TILFELDIGHETER TEMA

Tippoldefar nøt godt av farens kreditt i Hamburg og Amsterdam. Han etablerte direkte import fra produksjonslandene i Europa, som mulig er grunnen til at firmaet vokste raskt. Johnsen satset på innenlandsmarkedet og utvidet raskt varespekteret. Etter hvert solgte han jernvarer til bygninger, glass, fargestoffer og kjemikalier.

I 1839 ble penger til ny vei til Setesdal bevilget, der Hans Johnsen var leverandør til prosjektet. Dette ble en av firmaets største leveranser. Han kunne etter hvert investere i skipsfart, kornhandel og bankiervirksomhet.

EKTESKAP OG FAMILIE

I 1827 giftet Johnsen seg med Charlotte Amalie von Zernichoff Loss (1806–1879), som var fra Skien og datter av undertollbetjent Peter Christian Loss og Charlotte Elenore von Zernichoff.

Mine tippoldeforeldre fikk i alt seks barn, og flere av dem kom til å markere seg i ulike samfunnsposisjoner.

VEKSTPERIODEN

Ny fart i handelen i landet, bedre kommunikasjonsstruktur og nye friske krefter i næringslivet, la grunnlag for optimisme. Mer stabilt næringsgrunnlag var viktig. Johnsen fikk mulighet til å ta del i den nye utviklingen i Kristiansand.

I firmaets bøker finner en at han hadde kontakt med de fleste havnebyene i Europa, deriblant St. Petersburg, Riga, Berlin, Hamburg, Göteborg, Nykøbing, København og Amsterdam, foruten franske og engelske havnebyer. I 1830 var Kristiansand Norges største transitthavn med blant annet stor kornhandel via byen, som Hans Johnsen tok del i. Samtidig konsentrerte han seg om bygningsartikler som københavnsk bryggermalm og engelske jernplater. Firmaet begynte også med kull- og koksimport, noe de holdt på med til langt ut i 1960-årene.

Hans Johnsen tjente godt og kjøpte flere eiendommer både i Kristiansand og utenfor byen. I 1862 kjøpte han eiendommen Vestre Strandgate 27 med tilhørende strandlinje. Havnen hadde tjent til vinteropplagsplass og ble nok ikke ansett som noen ressurs utover tomt. Om det var tilfældighet eller teft vites ikke, men dette kjøpet fikk gunstige konsekvenser. Her kunne han og hans venn Rosenkilde i 1865 bygge hver sin utstikkerbrygge. Nå var det mulig for ruteskip som kom til Kristiansand å legge til ved «stranden», altså helt inn til havnen. Inntil da hadde en måttet ankre opp ute på redan, og passasjerene ble rodd i land til den mindre Tollbodbryggen.

Det skjedde forandringer etter at de to utstikkerbryggene ble bygget. Etter 1860 ble trafikkken økende, og makrelleksporten tok seg opp. Johnsen og H.G. Kirsebom, som var en slektning og venn, tok del i den. I 1867 flyttet tippoldefar en stor del av virksomheten til Vestre Strandgate 27.

FRA DANMARK TIL KRISTIANSAND

Hans Johnsen (1800–1872) var halvt norsk. Moren var dansk, mens faren kom fra Ringstad gård i Hobøl ved Moss og flyttet senere til Nykøbing Mors, der han drev forretning og bryggeri. Han hadde mange handelsforbindelser som sønnen fikk fordel av.

Som 20-åring innvandret Hans Johnsen til Kristiansand der han levde store deler av sitt liv og ble etter hvert en aktiv borger. Byen var tidlig på 1800-tallet i en vanskelig økonomisk situasjon og flertallet av innbyggerne var fattige. Det var ikke uvanlig at ungdom dro fra Norge til Danmark eller motsatt for å søke lykken.

I *Kristiansands historie* skriver Sverre Steen:

«Det er egentlig ikke så rart at innvandrerne ble de ledende i Kristiansand som i så mange andre byer. Nettopp i en krisetid har slike nye menn sin chance, ubundne som de er av miljøet og dets hemninger, gjerne pågående, dristige og – kanskje aller viktigst i denne tiden – de har forbindelse med kapitalsterke kretser i sitt hjemland, eller de kan lettere skaffe seg slike forbindelser for å få økonomisk støtte.»

Tippoldefar var nok en av disse pågående og driftige. Han startet sin handelskarriere som lærling hos en kjøpmann i 1820. Allerede fem år senere oppnådde han borgerskap som kjøpmann i Kristiansand. Da hadde han allerede skrevet kontrakt med kaptein Lunnevig fra Lillesand, som skulle til Amsterdam, om å ta med det første varepartiet.

ETABLERING AV FIRMAET

Firmaet Hans Johnsen startet opp i Gyldenløves gate 16 og flyttet senere til Markensgate 39. Det ble i første omgang satset på dagligvarehandel.

REDER OG BANKMANN

Hans Johnsen samarbeidet nært med Kirsebom om finansiering, bygging av seilskip og eierskap av skip. Noen seilskip bygde de selv og noen kjøpte de.

Det var likevel som bankmann og bankier (person som driver bankvirksomhet i eget navn) at Johnsen kom til å markere seg som forretningsmann. Tippoldefar er en av dem som Fritz Hodne omtaler i boken *Norges økonomiske historie 1815–1970*, som en typisk representant for kjøpmenn som ble gründere i utviklingen av bankvesenet i Norge. Her tok Johnsen en sentral rolle i byen.

Christiansands Sparebank ble stiftet i 1824, og i 1831 ble han valgt til direktør i Sparebanken. Da var han bare 31 år gammel. Tippoldefar var direktør i åtte år og satt senere i «direksjonen», som i dag tilsvarer styret, i ni år. Han etablerte også sin private bankiervirksomhet. I 1846 ble han bankadministrator i Norges Bank, noe han var til sin død i 1872.

Kristiansand Handelsstands Forening ble for øvrig stiftet i 1848, og Johnsen ble den første formannen.

SAMFUNNSENGASJEMENT

På grunn av firmaets solide økonomi, hadde tippoldefar også anledning til å engasjere seg på flere områder i samfunnet.

Hans Johnsen var, som nevnte Sverre Steen skrev, «ikke bundet av miljøet og dets hemninger» – dette vises også når han engasjerer seg i politikken og ble ansett som liberal. Han var med i bystyret og formannskapet i 35 år. Han hadde en finger med i spillet i mange saker som fikk betydning for Kristiansands utvikling. Han var blant dem som engasjerte seg for å få nytt vannverk, ikke bare for å slukke branner, men også for at vanlige folk skulle få innlagt vann i husene sine. Han satt for øvrig også i ligningskommisjonen og fattigkommisjonen.

Videre ble tippoldefar valgt som stortingsmann i 1844. Det vakte oppmerksomhet at han kom inn på Stortinget på bekostning av en biskop, dessuten fikk han kritikk fra embetsmennene på grunn av sine liberale holdninger.

Et av forslagene Hans Johnsen fremmet var angående skatt. Fattigloven, som ble vedtatt i 1845, var en av de

viktigste lovene på 1800-tallet. Det var to skattekasser i byene, bykassen og fattigkassen. Man vedtok å trekke skatt direkte fra byens innbyggere til fattigkassen. Noen prøvde å unngå dette ved å flytte ut av byen. I den nye loven var det satt en stopper for dette, men dette gjaldt ikke embetsmenn. Tippoldefar hadde et forslag om at det ikke skulle være fritak for skatt til fattigkassen om en flyttet utenfor byen, og at dette også skulle gjelde embetsmenn. Det ble nedstemt.

Senere fikk han også utnevnelsen ridder av Dannebrogordenen, en dansk høytrangert utmerkelse.

STOR GJENNOMFØRINGSKRAFT

Tippoldefar Hans Johnsen kom til Kristiansand i en tid der det var behov for, mulighet til og et ønske om å gjøre samfunnet bedre på mange felt. Bredden i hans utrolig aktive virke i over 50 år skyldtes tilfeldige omstendigheter i hans liv, hvordan han var som menneske og etter hvert også de økonomiske ressursene han hadde. Alt dette krever en person som er i stand til å gripe sjansene når de er der, og som har gjennomføringskraft.

Han så nok at hans verk og virke bar frukter. Johnsen trakk seg fra virksomheten da han var 70 år i 1870, og døde bare to år senere. Generasjonene etter den første Hans Johnsen var også samfunnsengasjerte, men ingen hadde så mange roller i samfunnslivet som det han hadde. Tippoldefar var en energisk innvandrer, som kom på rett sted til rett tid – det er jo en tilfeldighet i seg selv.

For øvrig var det min oldefar, Hans Charles Johnsen (1840–1918), som drev firmaet videre. Ansvaret gikk deretter til bestefar Niels Christian Johnsen (1884–1960), inntil min far Niels Christian Garmann Johnsen (1924–2020) overtok firmaet frem til avviklingen av handelsvirksomheten i 1995. Firmaet eksisterer enda, og eies nå av min bror Hans Christian Garmann Johnsen (1955).

KILDER

- Friis, J. *Kristiansand gjennom 300 år*. 1941.
- Garmann Johnsen, H. C. Semesteroppgave ved NHH i økonomisk historie. 1977
- Hodne, F. *Norges økonomiske historie 1815–1970*, 1981
- Jensen, J. Arnold. *Hans Johnsen: et handelsfirma gjennom 125 år*. 1950
- Steen, S. *Kristiansands historie*. 1941.
- Varen, O. *Fra far til sønn, et handelsfirma gjennom 150 år*. 1975

FOTO: UKJENT / INTERKOMMUNALT ARKIV I VEST-AGDER

Fiskehandelen utviklet seg på Hans Johnsens tomt. Jakter, skøyter og sjekter med fisk la til ved bryggen. FOTO: UKJENT / INTERKOMMUNALT ARKIV I VEST-AGDER

Hans Johnsen samarbeidet nært med Kirsebom om finansiering, bygging av seilskip og eierskap av skip. Noen seilskip bygde de selv og noen kjøpte de. Her ses flere seilskip i havnebassenget rundt 1870/80-årene. FOTO: UKJENT / FIRMAETS ARKIVER

RETTELSE

Rettelser og korrigeringer til artikler i SLEKT OG DATA 4/2021 (s. 20-23) er det blitt navngitt feil personer i bildetekstene på side 23. Korrekt tekst er: «Bildene viser Marit Winter Jacobsdatter, datteren til Boel og Jacob på Rørsletten, og Joakim Marinius Tomassen, sønnen til Abelone og Tomas. De giftet seg med hverandre til tross for at de var søskenbarn.» SLEKT OG DATA beklager feilen.

I artikkelen «Sanninga vi aldri snakka om» i *Slekt og Data* 3/2021 (s. 20–23) er det blitt navngitt feil personer i bildetekstene på side 23. Korrekt tekst er: «Bildene viser Marit Winter Jacobsdatter, datteren til Boel og Jacob på Rørsletten, og Joakim Marinius Tomassen, sønnen til Abelone og Tomas. De giftet seg med hverandre til tross for at de var søskenbarn.» SLEKT OG DATA beklager feilen.

BEST
PÅ SLEKT- OG
HISTORIEBØKER
PRIS OG
KVALITET

LAGE slechtsbok?

.....

VI HJELPER DEG FRA MANUS TIL FERDIG BOK

.....

BOKDESIGN

- › Formgiving
- › Design av omslag
- › Bildebehandling

.....

TRYKK

- › Stivbind og mykbind
- › Høy kvalitet
- › Frakt inkludert

.....

**Interface
Media**

www.interfacemedia.no

En organisasjon i

Nær to år med pandemi til tross: Slekt og Data har økt medlems-tallet med 15 prosent! Den nye generalsekretæren, Lina Bjelland Myrvoll, er full av lovord om organisasjonen og om veien videre.

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Selv har hun vokst opp i Lillesand i Agder, og har slekten sin i Oslo og Hardanger.

– Moren min kommer fra en husmannsplass som lå under Baroniet i Rosendal, så Rosendal er mitt sommerferieparadis. Jeg er veldig glad i Vestlandet. Det var også derfor jeg dro til Bergen for å studere, sier Myrvoll.

Hun er utdannet samfunnsviter og har blant annet studert etnologi, som er studiet av kulturhistorie, folkeliv og samtidskultur i Norge.

– Historier om hvordan vi lever og har levd, og hva som påvirker livene våre, er interessant. Jeg tror historiefortelling mellom generasjonene er viktig for å sette ting i perspektiv. Det gjorde dypt inntrykk på meg da farmoren min fortalte om hvordan de smuglet fisk med seg i kofferten fra Vestlandet under krigen, fordi det var umulig å få tak i fisk i Oslo.

– En annen historie er hvordan hele familien flyktet fra byen da ryktene gikk om at Oslo skulle bombes under krigen. Farmor, farfar, en tante, faren min og flere søsken satte av sted til fots, mistet hverandre underveis, og ble tatt vare på av snille familier utenfor byen. Norske flykninger i eget land, for mange år siden. Heldigvis ble det ingen bombing av Oslo den natten, og familiene kunne returnere til hjemmene sine i god behold. Slike historier setter likevel ting i perspektiv, sier hun.

MANGE DYKTIGE FRIVILLIGE

Julen nærmer seg, og den nye generalsekretæren har hatt jobben i snart fire måneder. Hun forteller om en spennende og travel høst.

– Vi har hatt samling for gravminnekoordinatorene, for distriktslederne og tre styremøter. Det betyr at jeg allerede har fått truffet mange i organisasjonen, som er veldig fint. Nå gleder jeg meg til å møte enda flere på landsmøtet i april. Det er moro å jobbe i en organisasjon med så mange dyktige tillitsvalgte med veldig spesifikk spisskompetanse innen ulike felt.

– Jeg synes også det er et privilegium å ta over en organisasjon som er så veldrevet. Styret, tidligere generalsekretær Anne Schiøtz og ikke minst alle andre frivillige i organisasjonen har gjort en god jobb. Vi er for eksempel en av få frivillige organisasjoner som kommer ut av pandemien med vekst i medlemstallet vårt. Vi har hatt en medlemsøkning på 15 prosent de siste to årene, sier Myrvoll.

WEBINARER OG GRAVMINNEBASEN

Hun tror en viktig årsak til dette er at organisasjonen evnet å kaste seg rundt og starte opp kursing på webinarer, kun en uke etter at landet stengte ned i mars i fjor.

– Slektsforskning er jo dessverre ikke sånn at man bare kan fylle inn i et søkefelt på nettet, og vips så kommer alle svarene som perler på en snor. Den som vil finne røttene sine, må også vite noe om hvor ulik informasjon finnes, og ikke minst hvordan en tolker det man finner. Det er her Slekt og Data kommer inn med kursing og samlinger som hjelper folk med dette – vi gjør slektsforskning enklere! Vi lever ut slagordet vårt rett og slett. At vi raskt fikk kursingen over på nett, gjorde nok at flere kunne jobbe videre med slektsforskningen selv om landet stengte ned, sier Myrvoll.

En annen avgjørende faktor er den nye versjonen av Gravminnebasen som kom i fjor høst.

– Å kunne søke i en database med over tre mill. graver, og to-tre mill. bilder på nær 3000 gravplasser, er det stor interesse for. At medlemmer får enklere søkemuligheter enn ikke-medlemmer, synes jeg er riktig. Slekt og Data lever av medlemsinntektene våre. Det er medlemmenes kontingent som har gitt oss muligheten til å utvikle den nye Gravminnebasen, og de burde få noe ekstra igjen.

– Medlemsvekst på grunn av Gravminnebasen vil også gi oss penger til å utvikle enda flere og bedre tjenester for medlemmene våre. Det er positivt, fastslår den nye generalsekretæren.

medvind

Lina Bjelland Myrvoll, Slekt og Datas nye generalsekretær. FOTO: KNUT SØRHUSBAKKEN / BAKGRUNNSFOTO: COLOURBOX

VIDERE SATSINGER

Det planlegges for nye tjenester, og det første man går i gang med er en ny kildeportal.

– For en stund siden stengte vi ned noen av søkemulighetene våre, som for eksempel Genress, fordi vi måtte bytte server, og ikke alt kunne flyttes helt sømløst over til den. Styret har bestemt at vi skal gjennomgå de gamle tjenestene vi hadde og se hvordan vi kan bruke dem videre i nye, moderne tjenester, og om det i det hele tatt går. Dette er spennende arbeid. Vi jobber også med en del andre planer som er helt på idéstadiet. Her må vi hele tiden ha medlemmene i fokus, og jobbe for å gjøre slektsforskningen enklere for dem, poengterer hun.

Lina Bjelland Myrvoll er tydelig på at satsingen på webinarer kommer til å fortsette, selv etter at Norge åpnet opp igjen i høst. Pr. nå har organisasjonen hatt over 60 digitale foredrag, som kan ses i opptak når du ønsker det.

– I et så langstrakt land som Norge er webinarer gull verdt. Holder Slekt og Data et kurs i gotisk skrift i Bodø, er det langt for noen ytterst i Lofoten å komme dit for et par timers kurs. Det er med andre ord mange som ikke har mulighet til å delta på arrangementene våre av for eksempel geografiske grunner.

– At de kan få tilgang til opplæring gjennom webinarer er kjempebra. Jeg tror at menneskelig kontakt, god

service og hjelpsomhet kommer til å bli mer og mer viktig i vår digitaliserte tid, men jeg tror også at vi mennesker både vil og forventer at vi skal ha mulighet til å sitte i fred og ro i egen stue og lære, når vi ønsker det. Derfor skal vi være en organisasjon som tilbyr begge deler, sier Myrvoll.

HØYSESONG FOR SLEKTSFORSKNING

Men først julen, som er tiden for at familier samles og historier deles – i tillegg er det en høysesong for slektsforskere. Hvilken julefortelling husker generalsekretæren best?

– Det er nok om moren min som fikk komme på juletreffest på Baroniet i Rosendal som barn, og treet som var så stort at hun trodde det vokste gjennom taket.

– For meg er julen å være sammen med familien, spise røkt pinnekjøtt, godt julepålegg, se julefilmer og gå turer. I år skal jeg også kose meg med å se flere av Slekt og Datas webinarer. Det gleder jeg meg til. Jeg ønsker alle medlemmer en riktig god jul, og for dere som skal kose dere med å forfølge historiske stier på jakt etter røttene denne julen, ønsker jeg dere en riktig god slektsforskningsjul! ■ ■

Hvem er en typisk slektsforsker?

«Du lærer alltid noe nytt, uansett om du er nybegynner eller har drevet med slektsforskning lenge», svarte Hanne Iversen på hvorfor hun synes andre bør melde seg inn i Slegt og Data.

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Finnes det egentlig en typisk slektsforsker? Nei, det gjør vel ikke det, men vi vet noen ting: Av våre 12 600 medlemmer er flest menn (to av tre) og vi vet at mange av Slegt og Datas medlemmer er historieinteresserte og ofte litteraturinteresserte. Vi vet også at hovedgruppen av medlemmer er mellom 60 og 80 år, men at vi også har medlemmer som dekker hele aldersspennet fra xx til xx år.

Men hva er det som har gjort at de har startet med slektsforskning, og hvordan hjelper Slegt og Data dem? Vi har snakket med åtte av medlemmene våre for å finne svar på dette.

1 HVORFOR BEGYNTE DU MED SLEKTSFORSKNING?

Hanne Iversen: Gjennom oppveksten har jeg lyttet til familiehistorier som har blitt fortalt blant de eldste i familien. Disse familiehistoriene fanget interessen min i tidlig alder, og jeg begynte med slektsforskning allerede da jeg var 13 år gammel. Det startet med at jeg fikk høre en historie om min svenske tippoldefar, Carl Gustaf, som ingen i familien visste noe særlig om.

Jeg bestemte meg for å forsøke å finne ut mer om hvor han kom fra, og startet letingen i arkivene. Underveis lærte jeg mye om meg selv, og det tente en gnist i meg til å vite mer om hvor jeg kom fra. Jeg ble fascinert av hvordan summen av valgene til mine forfedre gjennom tusenvis av år til slutt ledet frem til at jeg ble født en høstdag på 90-tallet.

Jan Edner: Det hele startet for 22 år siden. En høstdag i 1999 ringte det på døren, og der sto det en ukjent dame og spurte om jeg var Jan Edner. Det var jeg så klart, men jeg undret på hvorfor hun spurte. Hun kun-

ne fortelle at vi var i slekt, og at hun bodde bare et par hundre meter unna. Hun hadde tilfeldigvis sett Edner-navnet på ringeklokka nede ved utgangen da hun var ute og luftet hunden. Vi ble stående og prate ganske lenge, og hun fortalte meg mye om slekta jeg knapt hadde hørt om. Jeg visste hvem mine besteforeldre var, og det var det.

Det viser seg at hun var firmenning med min pappa. Hun hadde slektsforsket en del på min fars side, «Edner-slekta», og sa hun kunne komme tilbake med slektsopplysninger som hun hadde funnet. En uke senere dukket det opp et hefte i postkassa, og da var det gjort – jeg ble hekta på slektsforskning!

Catrine Valen Johansen: Jeg begynte med slektsgranskning i 1999, da jeg synes det er veldig interessant å få vite hvor en kommer fra og historiene som følger med.

Knut Bjørkmann: Min far noterte en del omkring familien: Hvem som gifter seg med hvem, når medlemmer av familien blir født, når de dør osv. Vi er tilbake til 70-tallet og verktøyene var helt annerledes. Han skrev alt med blyant og kulepenn, ofte på millimeterpapir. Sirlig og pent. Opplysninger basert på hans kjennskap til familien. Den digitale verden var ukjent, men min interesse for slektene ble tent. Noe fart i sakene ble det ikke før jeg kjøpte et slektsprogram og begynte å søke på nett via Digitalarkivet. Da dukket mye opp, men også mange gåter.

Gro Petersen Vedå: Min far hadde i mange år drevet med slektsforskning uten at jeg ble bitt av basillen. Jeg tenkte at dette var en pensjonistgreie. Men noe av det

Bli medlem du også!

GRO PETERSEN VEDÅ

– Slekt og Data gir meg innsikt i å finne troverdige kilder.

SLEKT OG DATA

Bli medlem du også!

JAN EDNER

– Slekt og Data hjelper deg med å finne røttene dine.

SLEKT OG DATA

han fortalte om slekten festet seg, og jeg husker spesielt godt en vinterkveld i 2011 da han hadde oppdaget en skotsk og en russisk forfar i farsslekten sin fra 1600-tallet.

Under en kjøretur fra Geilo til Bergen noen år senere lyttet vi til et radioprogram der en musiker fra Senja fortalte at artistnavnet hans stammet fra en skotte som bestefaren hadde funnet da han drev med slektsforskning. Navnet på denne skotten høstes litt kjent ut for meg, så jeg grep telefonen og ringte min far for å høre om dette var den samme skotten som han hadde nevnt en vinterkveld i 2011. Da min far bekreftet dette begynte ballen å rulle, og plutselig hadde jeg funnet mye interessant informasjon om denne skotten på internett. Jeg glemte fullstendig at jeg ikke var pensjonist enda!

Ivar Leveraas: Jeg begynte med slektsforskning fordi jeg ble nysgjerrig på og opptatt av å finne ut hvor og hva jeg kom fra.

3 HVA FIKK DEG TIL Å MELDE DEG INN I SLEKT OG DATA?

Jan Edner: Det var nok alle tilbudene, møteplassene og ikke minst et innholdsrikt medlemsblad med mye nyttig informasjon.

Gro Petersen Vedå: Hehe, min far lokket meg med på et medlemsmøte på Kronstad Hovedgård i Bergen. Jeg innså ganske raskt at jeg hadde svært mye å lære innenfor slektsforskning dersom jeg skulle være i stand til å verifisere om denne skotske forfaren vår virkelig var etterkommer av Stewart-slekten, slik mange hevdet på internett. Da hadde jeg behov for andre metoder enn søk på Google og Geni.com, hvor dokumentasjon av på-

stander var mangelfull. Jeg trengte innsikt i hvordan jeg kunne finne troverdige kilder som kunne dokumentere funnene mine.

Torstein Vik: Jeg har to yngre søstre som meldte meg inn og betalte kontingenten det første året, som en bursdagsgave! Det viste seg å være en veldig nyttig og fin gave!

Cecilie Eriksen: Jeg ble tipset om Slekt og Data av andre slektsinteresserte, og fant informasjon på nettet. Jeg likte medlemsfordelene og meldte meg inn.

Knut Bjørkmann: En aktiv gruppe slektsforskere i Høland historielag fikk noen besøk. Der lærte jeg meg å søke i kirkebøker og en generell nysgjerrighet ledet «forskeren» inn på medlemskap i Slekt og Data – et medlemskap jeg finner utrolig nyttig. Etter å ha melket verdifull informasjon gjennom noen år, er jeg i dag engasjert i transkribering av kirkebøker og registrering av lokale gravminner. Jeg ønsker å gi noe tilbake slik at slektsforskningen kan friste flere gjennom søkbare kilder.

Catrine Valen Johansen: Jeg overtok medlemskapet til min far da han sa at «det må du ha»!

3 HVORDAN HJELPER SLEKT OG DATA DEG?

Hanne Iversen: Slekt og Data har gitt meg mye inspirasjon til egen slektsforskning. Jeg har deltatt på flere kurs og webinarer i regi av organisasjonen, og har lært meg mye om hvordan jeg kan anvende ulike kilder til å skaffe mer utfyllende informasjon om en person.

Jeg har også hatt stor nytte av Slektsforum på nettsiden til Slekt og Data, der du kan stille spørsmål og få tips

fra andre medlemmer. Det har vært spesielt nyttig når jeg har stått fast i forskningsprosessen, og har hatt behov for å få tips til hvor jeg kan lete videre. Et annet høydepunkt er medlemsbladene som kommer ut fire ganger i året. Jeg synes det er spennende å lese om høydepunkter fra andres slektsforskning, og få oppdatert informasjon om hva som foregår i feltet.

Jan Edner: Slekt og Data har gitt meg erfaring og kompetanse til å utvikle meg selv som slektsforsker. Det har videre resultert i at jeg selv sitter i styret i distriktslaget Slekt og Data Oslo/Akershus i dag, og kan hjelpe andre slektsforskere.

Cecilie Eriksen: Jeg bruker Gravminnebasen aktivt og følger hjelpegruppa på Facebook.

Knut Bjørkmann: Man blir aldri utlært i slektsforskningens hemmeligheter. I startfasen sluker du mye fra medlemsbladene. De inneholder forbausende mye aktuelt stoff, uansett ståsted. Gravminnebasen er en fenomenal kilde og inneholder dødsdato der folkeregisteret bare kan ha måned og år. Etter flere år som medlem, lærer jeg fortsatt mye nytt om ulike temaer gjennom artikler på papir og nett – og webinarer, ikke minst.

Gro Petersen Vedå: Særlig Slektsforum har vært et nyttig verktøy for meg. Jeg var heldig med å finne en tråd om den nevnte skotten, og kom dermed i kontakt med erfarne slektsforskere som også var etterkommere av ham. Vi fikk etter hvert et godt samarbeid. Da vi til slutt tydde til DNA-tester, ble det veldig lærerikt å delta på medlemsmøtene om DNA for å få innsikt i hvordan DNA som verktøy kunne hjelpe oss videre i forskningen.

Torstein Vik: Jeg har hatt spesielt stor glede av webinarer. Det er også veldig fint at man kan se dem i ettertid når det passer.

4 HVORFOR BØR ANDRE MELDE SEG INN?

Ivar Leveraas: Du kommer inn i et stimulerende fellesskap og miljø, som er opptatt av at flest mulig skal lykkes i sin slektsforskning.

Gro Petersen Vedå: Jeg vil spesielt fremheve muligheten for innsikt, læring og samarbeid som viktige grunner for medlemskap. Er du opptatt av seriøsitet i forskningen din, må du søke hjelp der kunnskapen er. Slekt og Data er et hav av kunnskap, og medlemmer deler kunnskapen villig med hverandre. Det er betydelig enklere å løse kompliserte utfordringer sammen med andre enn alene.

Catrine Valen Johansen: Andre bør melde seg inn for å få tilgang til Gravminnebasen, delta på foredrag, se webinarer og andre gunstige medlemsfordeler. Medlemsbladet er også spennende å lese.

Hanne Iversen: Du bør melde deg inn i Slekt og Data for å ta del i fellesskapet. Å føle tilhørighet til en gruppe mennesker som du deler felles interesser med, er viktig uansett hvor i landet du befinner deg. Gjennom organisasjonen vil man få tips og inspirasjon til egen slektsforskning, og du får mulighet til å bidra dersom du ønsker det. Det som er positivt med å være medlem av Slekt og Data er at du alltid lærer noe nytt, uansett om du er nybegynner eller har drevet med slektsforskning lenge.

Jan Edner: Andre bør melde seg inn for å ta del i en rekke kurs, foredrag og uformelle møteplasser, der du kan få hjelp til å finne røttene dine.

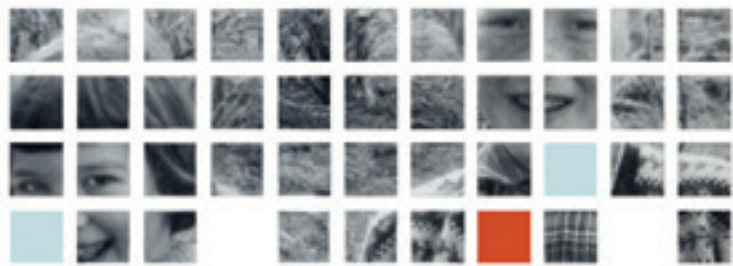
Cecilie Eriksen: Her kan du få hjelp, tips og råd av kunnskapsrike medlemmer. Det er lærerikt og sosialt – og ikke minst: Du treffer likesinnede!

VIL DU LESE ALLE INTERVJUENE?

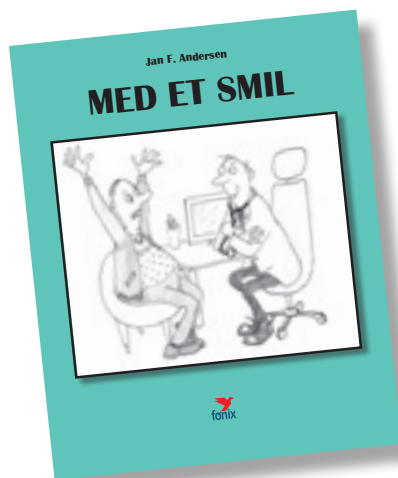
Det virker som at medlemmene vi tok kontakt med synes at Slekt og Data gjør slektsforskningen enklere, og at det er en organisasjon man bør bli medlem av hvis en har slektsforskning som interesse. For oss som hele tiden har medlemmene i fokus, er det veldig hyggelig å høre.

Alle medlemsintervjuene er lagt ut på vår nett- og Facebook-side i sin helhet. I denne artikkelen fikk du se et utvalg av hva medlemmene svarte på de forskjellige spørsmålene. ■ ■ ■

📄 <https://www.facebook.com/slektogdatanorge>

🌐 <https://www.slektogdata.no>

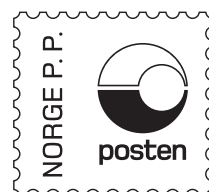
Gi et smil som julegave

Boken er nå i salg og kan bestilles i nærmeste bokhandel.

En samling artige historier fra et langt liv. Bedriftslederen fra Jevnaker har samlet på morsomme historier hele livet.

Nå er historiene kommet i bokform!

Jan F. Andersen. **MED ET SMIL**
Fønix Forlag. ISBN 978-82-8387-027-5

Returadresse:
Slekt og Data
Øvre Slottsgate 2B
NO-0157 Oslo

Få nyttige tips!

Slekt og Datas nybegynnerhefte gir deg:

- Innføring i de viktigste kildene og hvor du finner disse.
- Oversikt over ulike arkiv du kan søke i.
- Tips og råd til hvordan du kan samle og formidle informasjonen du finner.

Kjøpes her: <https://slektogdata.no/nb/butikk>

Medlemspris
kr 195,-

